

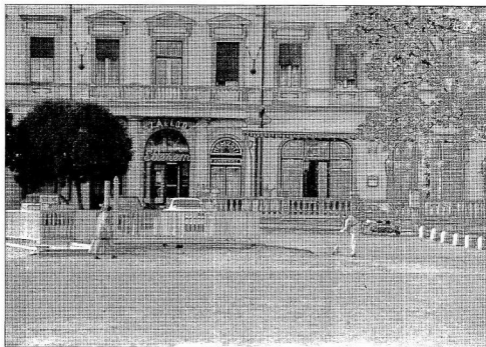
BAJAI HONPOLGÁR

Várostörténeti és Környezetvédő lap

1997. október

VIII. évfolyam 10. (84.) szám

Ára: 50 Ft

VOLT EGYSZER EGY KISVÁROS...

Pontosabban sok-sok kisváros volt. Egyformák, és mégis egyéni hangulatuk, levegőjük volt. Szépek voltak, arányosak, emberiek.

Könnyű volt nekik szépnek lenni: nem hivatalos közösségként működtek. Valahogy *társótok* a lakói, építői egymással, sőt az utódokra is gondoltak. Hogy csinál-

ták? Ahogy egyébként is éltek és dolgoztak. Az épületekről lerítt, hogy lakóházaknak, áruházaknak avagy börtönnek épült-e. A külváros, sikátor nem keveredett össze a belvárossal. Valamikor rang volt a főutcán lakni, és kellemes volt a városban sétálni. Nem osontunk sivatár falak mellett, mintha borsúra idézet lennénk. A házak-

nak ablakjai a világra csodálkoztak, és a világ benézhetett rajtuk. Arcuk volt a házaknak. Az ablakszemeknek szemöldökük is volt, és szemeket virágokkal festették. A házak előtt sőtörték a járdát, és a boltosinasok is így tanulták a szakmát.

Ahogy múltak a századok a város életében, úgy szőpült fákkal, virágokkal, bok-

rokkal, divatos stílusban, de emberarcú házzal. Még a laktanyáknak, gyáraknak is emberarcuk volt. Ilyen volt a közzsellem. "Nem illett" kilógni a sorból, nem illett póffeszkedni. ("Nem illett", jelent ez még egyáltalán valamit???)

Karöltve, könnyen tette a dolgát az építési hatóság és a városzépítő egyesület. Aztán egyszer csak berobant az osztályharc. Meg a termelékenység.

Igaz, hogy először csak az erdőben nőttek ki a földből a bunkerek. Később szereztünk pénzt a belvárosi erdőkre is. Épült a falanszter. (Pontosan megálmodta Madách.) Kiforgatni sarkából a kispörlő világot. Betonba öntené az új típusú, kockafejű-lelkű embert. Agyonnyomni, ami szék volt. Azelőtt ketrecek hívták, ezt elkeresztelték lakótelepnek. Mert panellelkek kellett.

De szívós a magyar, ezt is túlélte. Túlélte? Hát akkor jöjjön a még újabb próbatétel — ha már ennyire euroharmonizálni akar. Itt az új, über, a mindent elsőbbségi hungaro-dal-lás sztráji. Éljenek a tornyocsák-kupolák gözmosodák! Olyan kis hercegek. Császársárgák meg barnák a kis butik. Ez a fejlődés útja. Miért siratni a kisvárost? Már nem aktuális az épített környezet védelméről beszélni. Emeljük a kipufogó gáz koncentrációt. Oda az idők ora alá. Kivágni a fákot, emelni a zajszintet! Auszariéren. Móra Ferenc utca! "Nem divat" a kis boltocská, ahol személyes kapcsolatban volt a boltos és a családja a vetővel. Csakhogy most nem a csizma tapossa őket: márkás história kezdődik. Good bye jó üzlet!

Dr. Bolykó Barnabás

Mi lesz veled molnárfecske?

A Rókus utcán ballagtam hazafelé. Meleg volt. Miközben emyeden tallózzam napi emlékeimben, fejmem esett egy vadgesztenye, az idei első vadgesztenye. Inkább meglepett, mint fűt és a parányi útés. A tiskés palást kettévált, vállamon, karomon át potyant a földre. A fényes gesztenye kacagva gurult tovább. De gyorsan elfíradt, egyre lassabban forgott, előre-hátra, jobbra-balra dől, majd csillagó hátát felém fordítva finom remegés után megállt. Testvérei a magasból leskelődtek, várták, hogy utána vehessék magukat. Kopogtatott az őz. A levelek zöldre megfakult, sárga-vörös csíkokat pingált rájuk a még heves nap, de már megkezdődött a nagy átköltözés.

A temető sarkától szabadon sítékéreztem, és hozzáig elvilkott a heves fény. A Czirfusz utca szenvedett a hőhőben és a porban. Tiszta, mosható nagy záporral álmódoszott. A golyók már elhagyták fészkeiket a Patak utcában. Egy koromfekete hosszú evezőtoll maradt himnódnak az aszfalton.

Szeretem a Tüzelőház elötti járdát. Mindig tiszta és sima. Autók sem állnak itt, csak a fecskefészkek szabad behajni. A nagy vaskupa felett a széles párkány tövében kis fecskevárós épült. Igaz — csak amolyan kertváros. Molnárfecskeké a városalapítók.

Valami feltétlen bízalom, a félelem és a fenntartások teljes hánya kell ahhoz, hogy ez a mindig elegáns, frakkba öltözött madársereg ide épít fészkeit százezernyi sárgabombóból. A vaskupa naponta dühörögnek, villognak, és bönölnek a tisztaidő szűrései. Dohognak a motorok, és állanóan mozog, beszél, vezényezsivatok kiált a segítő-terjesztő ember.

A fecskenész pillédt Júlári csendesen melengétek felér tojásaikat.

Rohant a nyár. Mindogy volt, hogy esett az eső, szél fúj, vagy vibrált a napfényes hőség — ezekben a védett zugokban gyűzött és tombolt az élet. A fecskefészkek számára csaknem holttízós a kérelmes esélye. A szülői gondoskodás és a testvéri szeretet biblikus képei mindenki vel elhittek ezekben a kis közösségeknek a létbiztonságot. Pedig milyen gyötrelmes a fennmaradásért zajló küzdelem! Hány szénycsapás, mennyi cikázás, milyen magaslégtörő akrobatika minden szünyog, maslina és légy ára?

A gyönyörködő ember puha pázison vagy kényelmes kerti ágyon révedezve gyönyörködik a kék égben suhanó fecskeorgonban. Nem is gondol arra, hogy az önfelrett repülő bolondozós ősi rendben zajlik, és a start meg a cél is mindig a fészék.

Egy röpke megállás a bejáratánál az éppen esedékes száj megtöltésével. Aztán egy villányors penelka-hadművel, majd újra rohanás a következő falatért. Hányszor naponta, és hányszor a hosszú nyár alatt? És mire felinkre eshet az első gesztenye, két molnárfecskeből már legalább tíz lesz. Mindezek a dolgok rendben is lennének, mondjuk augusztus közepéig. Dehát én már küssözöm napja előtt bandukoltam hazafelé. Madárszágban ilyenkor már minden szüpetvének vége. Hosszú csivitelések indulnak a villánydrótonok és próbarepítések a magas égben. A kiszáradt fészkek itt is, ott is kicsoroghatnak, bohém verebek vagy pedáns emberek megkezdik az ési nagytakarítást. A fecskevárós elnéptelenedik.

A tiszolt fészkek is erre a sorsra jutottak —

egy kivételével. És amit még papíra szerznék vetni, az arról az egyetlen fészekről szól. Csúpn azért, mert még egy tapasztalt ornitológus is megbámulja, ha szeptember elején frissen kikelt fecskefészkeket lát. A maganfajta csodálkozó és tépörgő természetbarát azonban eleve elcsúszta a parányi útreket, hiszen arra gondol, hogy megmondatlan kezei fecskezerelem szomorú tragédiába fullad. Végül aztán én magam is a fészekből próbálok kinézni, úgy, ahogy a fióklák látják a világot: most nyílik ki a nagy vasajtó. Pinos szuszogó, szirénázó monstrum fordul ki az útra. Nem csak én, de kétő vagy három is, jobbra és balra a fészkes kaputól. Vaidő kök fényvillanások riasztják a várakozó fióklákat. Visszahúzódnak a fészek melőre, és a beakozkzó fényvillanásokat szülői érzésekknek vélik. És ez egész napon át így megy. Az ember — felülről nézve — nem olyan, mint rendszeren a járdáról. Kicsit összenyomva ugrik ki az autóból, keze, lába groteszk csápolással mozdul. És ugyanígy létezik, amikor a piaci kosarat cipeli, gyermeket vezet, fesszáll a bioklára, vagy vízzel telt kannát cipel a sarkú kótról. És az autók. Felülről nem látezik, hogy élnek bennük, a kocogó lának is csak a farka mozdul, vagy az éppen sznyörkölő guda ostopapintásai. A biciklét valahonnan messziről egy láthatatlan zsinór húzzák, csak a lábomotor mozog. A gyermekellésben szöke kuglifer imbolyog, anyja hátrá dől, vagy szétárt kezekkel hátrahanynyal. Kutyák és macskák rohanganak az úton. Egy fekete kandúr isitva ücsörög a fészkes alatt, felnéz, és csak úgy szokásból körbenyaja a száját.

En is ott ácsorogok. Figyelem az etetést. A fecskegyerekek kesten vannak. Nem tudom pontosan, hogy miért, de számolni lehet őket. Igazsádosan tartják sorukat. És ez közben rettegők! Nem hibávaló munka ez? — Nem ábrándok és remények csafji játéka csúpn ez a boldog igyekezet? A nagy vonulás igézet, millió együttes szénycsapás lendülete, a tengerek feletti biztató beszélgetések, bátorítások, a vad szellek dacoló lendületek és a Szahaen túli biztos landolás hite. Új, más bogrthadak, lukuluzsi lankomák, pihentető leszállások és felroperések az afrikai égben, meg a nagy tavasi visszatérés a boldog igézet. Mindezek itt remegnek a fészek körül. De mi vér erre a két aprányi fiókrá? Meggordulok-e a fecskeszülőek kései vállalkozás? Kinek kell majd itt maradnia? Ki hagyja ki?

És hogyan? Ki marad életben, és ki pusztul el?

Felhők jönnek, hideg az éjszaka, fogynak a repülő rovarok, és még reptíni is meg kell tanulni. Tanulni kell sokat beszélgetve, villánydrótonok összebújva fecskebarátokká. Nincs idő, nem lehet semmire idő! — már minden pajtás messze jár.

Kedves Olvasó! Ne nyugtalanodjunk — most tudtam meg, — a molnárfecske csak őstoberben költözik.

Vajtai István

A FŰ MINDIG ÚJRA SARJAD

Eszmék II.

Az 1933-34-es tanévben — édesanyám halála után — iskolámban, az Angoliskiszerzői Sancta Maria leánygimnáziumában a volt harmadikat kettőszétvázták. A hagyományos, hatvanháromezres tanteremnek egyike so bizonyult elégségesnek a negyedikbe iratkozókra. A negyedik tulajdonképpen előkészítő volt a felső tagozathoz. Ötödikből negyvenhárom ment az ember létszára, s ez bizony többletfeleladatok, jobb időbeosztást, fokozott önfigyelmet igényelt.

Ötödikben kezdtük a latin, franciát, művészet-történetet, s jóval nehezebbek lettek a megszokott tantárgyak is.

Kaerinek jártunk, majd mindenki tanul zoorgörzti, aztán a tánciskola, sportok, kézimunkázás, ségítés a háztartásban (ez jócskán hátráltatta a személyzetet), tehát a negyedik, a tízmozgás éves kor kötelezte a régi bakfist a renák és szorgalom gyakorlására.

Sokan jöttek be "Zugból", "Zugi" a zugliferi fiúlé, a gyenge tüdőjű, egyébként beteges vagy elárvult kisilányok otthonról épült. Némi-leg szanatórium: öreg meg egészen fiatal apák neveltek, szerettek a kisiskolát, s igen jó tanulmányi eredményeket értek el.

A szép szezes templom s a volt rendház ma is áll, arra jártomban a Máltai Szerzetes-szolgálat mentőként látam a valamikori parkban. Tehát a negyedik A-ban vagy hatvan bakfist helyeztek el — ezekből jövöre sokan iratkoznak át a kereskedelmi vagy a tanítóképzőbe —, mi, húszan-huszonegven alakítottuk a negyedik B-t.

A világtársbám — mint tanárnak minden eselekedetében — a józan ész dirigált. Az udvarna néző, napfényes kis terembe a "tehetséges, de nehezen kezelhető" növendékeket helyezték el. Osztályfőnökünk, tiszteletadó Soror dr. Király Ilona frissen szerzett diplomájával a Sorbonne-ról érkezett előzetes tanár, kicsi, törékeny, aki körüljárta, mind kezeltünk rá, franciát tanított, kevés memóriát adott fel, de az általánosan kellett tudni.

Ami engem illet, praktikus lélek lévén, a furdószerű lővegeletra állítottam a könyvet, és az esti meg reggeli fogmosást alig vágtam be a kétszakasznyi veszt vagy az egy bekezdésnyi prózát.

A "tehetséges, de nehezen kezelhető" növendékek" gyülekezete a szilveszteri néhány percben úgy zsilbogott, vilhogott és dobálózott, hogy nem hallotta meg Soror Király szinte nesztelen érkezését. Ő felállt a dobogóra, mosolygott, összehajította két apró, fehér kezét, és halkán azt mondta: attention mes enfants, vagyis figyelem, gyermekek!

Csodák csodájára késedelem nélkül helyünkön sumunkán, és kezdtek csendesen az óra előtti eszedékes lenni. Felváltva önémlati, franciáit vagy latinul imádkozunk. Nem mindenki bírt el felelni. Például Mater Urbancek képtelen

volt tekintélyt teremteni magának. Próbálkoztunk szegény, megsegígyenítő figyelmességű letérdepeltette az egész osztályt. Az első alkalommal duzzogva löködtünk a székeket, és tiszajáltuk az asztalokat. És pillanatok alatt rájöttünk a helyzet előnyére. A földön kuporogva kiválóan lehetett társalgatkozni, olvasgatni, némelelyeknek, akik csak az élet felesleges perreit szánták a házi feladatra (ide tartoztam én is), felkészülni a közelebbi órára. Ha békésen álltak felettünk a csillagok, jó rujakat csináltak Mater Urbancek hozzáférő, szives irányításával. Néha viszont provokáltak a térdelgetést. Sikorított is négy vagy öt alkalommal.

Míg Soror Király gyánit nem fogott a szokatlan csend miatt. Bejött, "Oyermekel!" az asztalok alatt, a földön üldögélnek. Néhány szó Mater Urbancekkel. Vége sza-kadt a térdelgetésnek. Sajnos.

Osztályfőnöki órák — futólag, mellesleg — szöbe jött, hogy a gyenge jellemek ninesenek tekintetei az idősök érzékenységre. Az erős jellemek kíméleteseke, tapasztatosek.

Az Angoliskiszerzőknek nem voltak "eszmék", hanem kultúrájuk és józan eszük. Lehet, Beccsly Piroksa (neves lányregény-író csemetéje) még értelemke bizonyult a tanításra. Hittérkönt, Leszó, igazából illeltsko Lajos szelid, jószágos öreg pap volt. Segédrefekt egy nyugdíjas apátantartó illethez be az őrdjám, aki az átlak mellett hársányit kötögetett.

Ő — az idősök iránti kötelező tapintatból — szigorúan magunk között Szilváncok nevezünk. Ki lehet róla: aszott arocskója a fehér főkötő keretében rémiszón hasonlított az asztaliszályn. Amennyiben rendellenességet vél felfedezni magatartásunkban, abbahagyta a kötögetést, és békebeli szigorral pásztaza végig tekintésével a mindig gyánis ifjúságot. Általában nyugalmasan mentek a dolgok. Leszó — egyháztörténetész létező — érdekesen mesélt, nem "magyarán", csak feladta a hit-tankönyv soron következő passzusát. Feleleto-lik — és így jegyeink — általában jelesre sikeredtek. Az előtünk tés társaló székre le-leszletet eszedékes oldalról olvastuk ki a kulcszavakat, az őszekötő szöveg a diák szókincsétől függően vált kitűnővé vagy jóvá.

Leszó csak a ballagáson árulta el, hogy tudta — nyolc éven át tudta — haszontalanságunkat. Könyvetünk szegényünkben. Na, de Beccsly Piroksa: Szilvánc elmentés, legjobban fedezett sarkában a tanteszernak a padlóra terdel, rózsaszín kardigánját gondosan kifordította, s fordítva bójt bele, ezáltal a kardigán ujja szabadon lebegett, fokozva a látvány komikumát. Piroksa ugyanis nagy fekete férfieseményt nyitott maga fölé. (Alkorkiban még nem álltak szeikreyének a tanulók rendelkezésére. A hátsó falra szerelt fogasokon csinálták mindannyiunk holmija. Reggel esett. Nem

tudni, miért hordott sznap Piroksa férfieseményt.

Barátunk csúszva-múszva haladt a katedra felé. Mi persze láttuk. Alig sikerült elfojtani a vilhogást, míg a fejleményekre, pontosabban a végkiállásra vártunk.

Piroksa az első pador mellett áment guggolásba, és dobbanó békaugrásban a katedra előtt termett.

Az acéltük főm sorugója elhallgatott. Leszó — a rövidlátó emberek szokása szorint — elő-rehajolt, s vastag szemüvegén át figyelmesen szemlélte az eseményt meg a két rózsaszín kötött ujját. A gyerek nem látszott. Lélegzet-visszafojtott csend őlt s termen.

Leszó pedig a tiszaszívűek derűjével hangosan felnevevet.

Itt-ott kuncogott valaki. Semmi hársányág... Megérteitük, mennyire érdekelnek, milyen nagyon-nagyon tizenévesek vagyunk...

Szilva Piroksát eseménytől haladéktalanul a folyosóra taszolta. Leszó — mint ha mi sem történt volna — befejezte mondanódját.

Aról mesélt, hogy a belgák a középkorban tánclejtéssel tették meg ünnepeiyesebbé a szentmisét. Ő jó előadás lehetett, ha még ma is emlékeztemben él.

Piroksa nem jött velünk az ötödikbe. Nélkun nem létezett osztályfőnöki intéő, igazgatási megrovás vagy egyéb megszegyenítés. Meg se buktattak senkit. Csak "elváncsolták" más iskolába azszal, hogy az itteni rendkövül szigorú követelményekhez a gyermek még nem eléggé éret.

Se a nagyontisztelőndő Mater Krigovszkynak, a főbölcsésznek, meg se igazgatónak, tiszteletadó Mater Gerzsenak nem volt eszméi. Egyetlen növendékük se akuntak megvilátoztatni, saját kélekre formálni — éppen csak nye-segetni a hibáit, ápolgatni a jóállajonságait.

Ellit iskolai voltunk, "az én időmben" a két irányítású, országosan elismert leánynevelési intézet a református Baár Madas és a katolikus Angoliskiszerzők.

Alsbőben ronda kis fehér kalapokun, felsőben szétlétek svjeli sapkáknak bűszöke viseltek címer alakú fehér emrialt jelvényűnkent. Ezen a nyáron a Mórálciál, ahol jó szűles a víz, ártásztam a Nagydundt.

Míg aggódó apámat Delyné Kollár Vilmi meg a barátdim: Évi és Zsuzsa vidám eszesog-szakkal kelőttök. Dely Pista bácsi — apámak még a ciszterkek gimnáziumából jó barátja — meg én orvul belevágnak a kísérletbe. Én ártastam. Pista bácsi kísért a moteroszkóvjával. Mikor a túlpártort resztetve a hidetől s a kimenőtőlsgől lerogytam a homokra, Pista bácsi a vállamra tette a kezét: "fel vagy szabódtva". Ez amolyan bérmaálzafőlének szabódt. Végteleül, felejtethetefend boldog voltam. Barátom lett a Duna, megengedte a győzelmek. És ezen a nyáron az osztrák nációk megdtek Englebert Douffus, kancellárunkat, mert nem volt hajlandó esztakozni a Német Birodalomhoz.

De mi csak sajnálkozunk az áldozaton — nem fogtunk gyánút, mintha Ausztria s Hitler másköl földgolyón élne...

BAJÁRÓL INDULTAK

DR. KABDEBÓ TAMÁS

Budapesten született 1934-ben. Gyermekéveit Baján töltötte. A tanítóképző gyakori iskolájában, a III. Béla Gimnáziumban, majd két évig a budapesti Eötvös Gimnáziumban tanult. 1952-től 1955-ig az ELTE magyar szakos hallgatója volt. 1957-től Cardiffban, később Londonban folytatott egyetemi tanulmányokat. Történelemből és könyvtár-tudományból szerzett képesítést. Különböző egyetemen könyvtárosaként, könyvtárvezetőjeként dolgozott Londonban, Manchesterben, 1969 és 1972 között Guyanában. 1983 óta az irországi Maynooth Egyetem könyvtár-irigazgatója. Jelentős számú könyvtár-szociológiai, történelmi és irodalomtudományi tanulmányt publikált, de a hatvanas évektől folyamatosan megjelenő műfordításainak, elbeszéléseinek, regényeinek sora jelzi, hogy működéskének központjában a szépirodai tevékenység áll. Munkásságát mind külföldön, mind Magyarországon számos irodalmi díjjal, kitüntetéssel ismerték el. 1995-ben elnyerte a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjét.

Bár kontinentlink nyugati szegélyén lakik, Kabdebó Tamással évente legalább egyszer Baján is találkozni lehet. A Sugovica-parton, egy kiállítás megnyitóján vagy éppen baráti asztalnál kávé kortyolgatva, mint most is.

– Életrajzod szerint Budapesten születél. Hogy eshet ez meg egy bajbajól?

Véletlenül. Édesapám éppen Pesten volt, amikor jönni akartam. Tény viszont, hogy itt fogtam, főleg ökörek bajai családban. Huszárúrszt apai nagyapám ugyan Erdélyből származott, de bajai lányt vett el, így lett a század elején itteni lakos. A másik ágon a bajiság szinte kinyomozhatatlanul messzi múltba nyúlik vissza. Egy biztos, a nagytemplom mellett álló Flórián-szobrot 1827-ben már az egyik ősom állította.

– Merve látkod?

Első emlékem a Damjanich utca, aztán a többiek, Deszkás utcaiak, ahol szinte minden házban rokonnok laktak. Később a Bartsch utca és a Liszt Ferenc utca volt a legközelebbi életterem. De a gyerekkor helyszínei közül a legkedvesebb emlékeim Veránkához fűződnek. Nagypapának volt

ott villája, és összevéve a nyarukat több éveket töltöttem ott. Különösen emlékeztet számomra az az év, 1944 nyaráról, amikor folyamatosan kint laktunk, hogy lehetőleg minél tovább maradjunk az esetleges bombázásoktól, később az oroszok megszállta várostól. Így aztán 1945 őszén mindjárt a második gimnáziumi osztályba kezdtem jární, az elsőt magánvizsgákkal tudtam le.

– Aprópó, iskola. Kiket említenél egykori nevelőid közül, mint akik különösen nagy hatással voltak rád?

A gyakorló iskolában az első tanítóm Szabó Zoltán volt. Nagyon szerettem. Igazságos, szigorú ember volt. Ciszterci tanáraink közül Sulyok Ignáccal máig tartom a kapcsolatot, és nagy szeretettel emlékszem vissza Barta Lénárdra is.

– Nem Baján fejezted be a gimnáziumot. Miért?

Rossz idők jöttek. Több barátunkat, rokonunkat letartóztatták, végül apámat is. Az államosított gimnáziumban is folyt a "tisztogatás". 1949-ben, 1950-ben ilyen-olyan indokokkal jó néhány iskolatársamat kicserélték. Egyszóval fenyegetve éreztem magam, és jobbnak láttam odébállni. Pesten érettségiztem, és utána némi szerencsével sikerült bejutnom az egyetemre.

– Hol laktál, hogyan éltél Pesten?

Szüksépen. A nagynénémnél laktam, aki maga is szegény volt, mint a templom cegere. Egy idő után azért innen-onnan csuraant-cseppent egy kis pénz. Elég jól érsztem, egyszer még az ifjúsági válogatottnak keretnek is tagja voltam, meg aztán az első osztályban vízpóloztam, így a kalóriapénz és amit úszatanítással kerestem a létezés lehetővé tette. Tulajdonképpen jól éreztem magam, hiszen nagy igényeim nem voltak, a sportben örömet leltem, és az egyetem is rendben volt a szemém. Pais professzor egy-két diákúrsammal együtt külön szemináriumba vett be, ami előkészítés lett volna a történelmi és etimológiai szótár előkészítésével kapcsolatos munkába. Így az a tervem kezdett érteledni, hogy az egyetem elvégzése után nyelvész lesznek. De nem igazán hívatásnak képzeltem a nyelvészetet, inkább amolyan háttérnek, polgári foglalkozásnak, ami mellett megvalósíthatom tizenhat éves koromtól dédelgetett vágyamat, azt, hogy író lesznek.

– Nem egészen így alakult a pályád, ahogyan elképzelted.

Annyiban igen, hogy lett egy polgári foglalkozásom, ha nem is a nyelvészet, és megjelent írásaim talán igazolják, hogy az írósgábol is lett valamí. De az igaz, hogy korántsem úgy alakultak a dolgok, ahogy egykor elgondoltam. Arra például álomban sem gondoltam volna, hogy egyszer külföldön fogok élni.

Az első dolog, ami kibillentett a megszokott kerékvágásból, 1955-ben történt. Az a fura ötletem támadt ugyanis, hogy kilátogatok a városi világi ifjúsági találkozóra, és azzal az aprósággal, hogy nincs utlevél, egyszerűen nem törődtem. Mire felocsódtam volna, már börtönben is voltam tiltott határátlépés kísérletéért. A bíróság éppúgy mesének találta, hogy csak Varsót áhítottam látni, mint a legtöbben, akiknek azóta elmondtam ezt a történetet. Pedig bármennyire hihetetlen, nem volt más célom. Decemberben szabadultam, s azután het hónapig a komlói Anna aknában bányászkodtam, utána pedig Pesten dolgoztam koskiskérdekként. 1956 szeptemberében viszsza vettem az egyetemre, de akkor meg, nem sok idő múlva, a történelem szólt bele az életembe. A forradalom napjainban diákújságíróként csak írogattam, de november negyediké után fegyver is került a kezembe, s ha nem használtam is, az már főbenjáró bűnnek számított. Nem vártam meg a megtorlást, november 29-én Ausztria felé elhagytam az országot. December 9-én már Angliában voltam. A közlelebi Németország helyett azért választottam Angliát, mert angolul jobban tudtam, mint németül.

– Hogy sikerült az újrokozás?

Egy időre ismét fizikai munkás lettem, de közben megpályáztam egyetemi helyeket, s végül több adódó lehetőség közül magam választottam ki a megfelelőnek látszót. Egy oxfordi előkészítő tanfolyam után Cardiffban kezdtem angol, olasz és történelmet tanulni. Ebből aztán csak a történelem maradt, de 1961-től, amikor a londoni egyetemen folytattam tanulmányaimat, kiégésdől a könyvtár szaknak. Itt az ösztöndíj mellett könyvtárosként már dolgoztam is. Szükség volt a keresetre, 1959-ben ugyanis megnősültem, és 1960-ban, 1964-ben a lányaim is megszülettek.

– *Miközben az új környezetben sikerült gyökereket verned, láthatetlen poggyász-ként veled maradt mindaz, amit Ithonnól vittél, mindenekelül a magyar irodalom szerelése. Mi más magyarságnak, hogy már 1962-ben a magyar elbeszélés-irodalom legjavát bemutató fordítás-kötetet jelent meg velusi nyelven, és azt egy sor általad szerkesztett angol nyelvű magyar költői antológia követte?*

Valóban egy kialakult értékrendet vittem magammal, s működött bennem egy küldetés-tudat: megmutatni Magyarországot, megismertetni a magyar irodalmat, főleg a kultúszet egy olyan közönséggel, amelynek fogalma sincs arról, hogy az mekkora érték. Tudtam, és szerettem volna, ha mások is megérik, hogy József Attila helye a legnagyobbak között van. Mélyen hittem abban, hogy Illyés Nobel-díjat érdemel, és ezt az ügyet közvetlenül is szolgáltni próbáltam, amikor egy angol és egy amerikai kiadó megbízásából két illusztrált kötetet is csináltam. A fordításokkal való bibelődésnek egyébként személyes hasznát is láttam. Segített a nyelvtanulásnál. Ezen persze nem nyelvtani ismeretek elsajátítását értem, hanem elsősorban a nyelv szellemének, a mienkötől eltérő gondolkodásmód nyelvi megnyilvánulásának mélyebb megismerését.

– *Szépírói műveid bizonyítják, hogy abban a bizonyos láthatatlan, elvárszítatlan poggyászban a magyar irodalom kincsein kívül ott őrzöd gyermekkorod, ifjúdád, Ithoni életed minden apró emlékét. Nem csak a Minden idők és a Történetek az apánerőjű jut eszembe, amikor ezt mondom, hanem például az is, hogy jó néhány elbeszélésben és több regényekben is jól felismerhető bajai és Baja környéki helyszínek tűnnek fel, bajai arckok jelennek meg. Főújságesnek látszik a kérdés, mégis megkérdésem: Fontosak számokra ezek az emlékek?*

Alapvetőek. Itt tanultam meg írni, olvasni, őszni, evezni. Itt szerettem meg örök időkre a vízi életet. Itt udvaroltam először, és a kislánnyal természetesen a Türrház sétáltunk ki. Itt kötöttem az első, életre szóló barátságokat. Bajai ezek miatt számomra valószínűleg akkor is a világ legkedvesebb helye lenne, ha egy koszos roncslejt lenne. De nem az. Az elmúlt időben többször is módom volt elfoglaltan szemlélni kontrollállatni, amit én itt szépen látok. Elhoztam ide külföldieket, és azok őszinte ámulattal konstatakták, hogy milyen remek kis hely ez. Hozzáteszem, esztétikai kvalitásain túl rendkívül érdekes is.

A dolgok itt valahogy jól jöttek össze. Azt hiszem, etnikailag is. Gyerekkori emlékem az is, hogy jól németek, magyarok, bunyevácok, zsidók a legteljesebb békeségben éltek együtt, amíg a történelem szennye föl nem kavardott.

– *Az alkotáslektant egyik izgalmas kérdése, hogy milyen összefüggés van a magdéli élet és a mű között, azaz hogy miképpen less az egyéni élményekből, emlékeképéből irodalom.*

A kérdés valóban izgalmas, és azt hiszem, a pontos választ szinte-szinte lehetetlen megtalálni rá. Ami engem illet, egy bizonyos, az *Érettségi* című első könyvemet kivéve sohasem az önéletrajzomat írom. Egyik-másik reocenzensem, talán a korábban gyakran alkalmazott egyes szám első személyű forma miatt is hajlamos volt ezt feltételezni. Pedig nem így van. Természetesen nagyon sok önéletrajzi elemet dolgozok bele a cselekménybe, a jellemzésbe, mint bárki más, aki írásra adta a fejét. A táj, a miliő festésében is a saját tapasztalataimra támaszkodom. De nem a magam történetét írom, hanem igyekszem az egyéni megformált képből az általánost megmutatni.

– *De azért igen gyakran letagadhatatlanul ott vagy személyesen is a környeződben. Több regényedben is feltűnik egy KT-nek nevezett szereplő, aki nem neked: veled azonosítanál, sőt az Arapályban teljes neveddel szerepel.*

Ahogy a régi mesterek odafejtették magukat a kép egyik sarkába, én is szeretek jelen lenni a történetben. De mindig csak epizódfiguraként.

– *Évtizedeken keresztül a hazai közönségtől távol, külföldön folytattad az írói mesterséget. Milyen érzés, milyen helyzet magyar írónak lenni egy más nyelvű környezetben?*

Valamikor a hetvenes évek végén a BBC magyar adásának akkori szerkesztője, Sikkó István valami hasonlót akart kipuhatolni, amikor Magyar Írók Angliában címen indított sorozatot. Tíz vagy tizenegy Angliában élő író szövegeztet meg, köztük engem is. Ki-ki mondta a magdéli, de volt egy közös nevezője is a megszólalásoknak, mégpedig körülbelül az, hogy az író, bárhol van is, ír, mert az a szenvedélye. Látja, érdeke a világot, és annak egy részét a magdéli akarja tenni. A birtoklái vágy a legkülönbözőbb módokon jelentkezik. Van, aki pénz akar szerezni, más autót vagy érmeket gyűjt. Az író a belső élményeket gyűjti, előbb valószínűleg öntudatlanul, később egyre tudatosabban, s azokat

azután a maga számára kamatoztatja. Ha azt, amire jutott, egy felvevő közegnek át tudja adni, ha használni tud az írással, az nagyon jó. De ha az űzemet taladka kerüli, és csak reméli, hogy egy egyszer talán megtalálják, akkor is űzenni kell a palackban, mert a dolog leglényegesebb végül is az, hogy az ember űz. Megjegyzem, jól tessz, ha az űzeteiket, amelyekkel át van itatva, nem bombaszikusan fejezi ki.

– *Ma már jelen vagy Magyarországon. Mikor és hogyan történt a változás?*

1975-től fizikailag már jelen lehettem, de írásom nem jelent meg Ithon, kivéve azt a néhány külföldi tárgyút, amelyeket a *Nagyvilág* című folyóirat közölt. Másfajta írásként nem is próbálkoztam. Az áttérés 1987-ben történt, amikor a Gondolat Kiadó megbízott egy Írországról szóló étkönyv megírásával. Az *Írország két arca* már félig irodalmi, mert amit az étkönyv műfaja e tekintetben megengedett, azt igyekeztem megenni. Számomra akkor meghökkentően magas, hamisított példányszámban adták ki és adták el ezt a könyvet. Ettől kezdve, hadd fogalmazzak így, beszévrogtam.

1989-től mintegy két évig tartott a dömping. Akkoriban tizenkét folyóirat írt tőlem, úgyhogy nem tudtam annyit írni, amivel kielégíthetem volna őket. Ez befejeződött. Maradt hat magyar folyóirat, amely ma is szívesen lát. Ebben a változásban az is benne van, hogy egy csomó folyóirat az úgynevezett posztmodern tüzte a zászlajára, ami mellesleg fából vasakarika, és Nyugat-Európában már húsz éve kimált mint irányzat. Szerintem, ami most ez ügyben írt meg, az nem más, mint egy posztkolonialis tünet. Játsszani kezdtek azt a járatot, amit korábban nem volt szabad.

– *A kilencvenes évek elején korábbi írásaid egy része is megjelen a magyar könyvpiacra. Egy kötetnyi elbeszélés, Az istenek című regény és Amonnán összefoglaló címmel kisregényeid is. Két legutóbbi könyvednek pedig már első kiadását is magyarországi kiadók gondolták. Az Arapály és a Pészálás nem ismeretlen a Bajai Honpolgár olvasói előtt (1996. 2. szám), de azért szeretném, ha ejtenél néhány szót a trillógiáról.*

Külföldi életnek már szinte az elején pontosan érzetem, hogy a honvágyam elsősorban a táj iránti vágy, egy Duna-vágy, ami voltaképpen nem is korlátozódik a jelenlegi Magyarországot területre. Amikor 1972-ben Guyanából visszatértem, akkor tudatosult bennem, hogy nekem egy

Duna-trilógiát kell írnom. 'Hozzá is kezdtem az anyegyűjtéshez, de sokáig úgy gondoltam, hogy a megírásra csak a nyugalomba vonulásom után lesz időm. 1990-ben mégis elkezdtem, mert Kárpáti Kamil, aki akkor egy Stádium című folyóiratot szerkesztett, egyre noszogatót, és azt legéte, hogy folytatásokban leközlök. A folyóirat ugyan nemsokára megszűnt, de én azért csak folytattam a munkát, és így a kiadójuk 1993-ban a teljes regényt jelentette meg. Két év múlva a másik kötet is kijött, most pedig ott tartok, hogy a trilógia befejező része is készen van. Különböző javítási ötleteim még vannak ugyan, de bízom benne, hogy néhány hónapon belül ez a kötet is nyomdába kerülhet.

– A szépirodai tevékenység mellett folyamatosan végzett tudományos munkát is. Hogy jutott még erre is energiát?

A szakmai előrelépéshez feltétlenül szükség volt rá. De szerencsére mindig találtam olyan témát, ami közelről érdekelt. Írtam például egy könyvet Pulszky Ferenc emigrációs diplomáciai működéséről. Egy másik munkámban egy múlt századi angol diplomata, Blackwell magyarországi kitérdését dolgoztam fel. Szintén nagy érdeklődéssel foglalkoztam több olyan angol és ír személyiség történetével, akik valami-

képpen kapcsolatba kerültek Magyarországgal. A legutóbbi időben pedig írtam egy könyvet József Attiláról. Budapesten és Maynoothban egyszerre jelent meg angolul, közös ír-magyar kiadásban.

– A Duna-trilógiával és a József Attila-környvel egy nagyon termékeny korszakod zárult le. Hogyan tovább? Van még folytatás?

Ezt a kérdést én is feltettem magamnak. Miközben a Duna-regényt terveztem és írtam, mindig az járt a fejemben, hogy ez lesz az életművem. Ha az isten megengedi, hogy befejezzem, nem étem hiába. Most készen van. Mit lehetne csinálni? Mindenekelőtt egészség kell az élet folytatásához. Ha az meglesz, akkor azért lesz folytatás is, most már tudom. Szeretnék egy drámat írni. Amíg írtam írtam egyet, de magyarról még nem, és azt hiszem, érdekes kirándulás lenne egy másik műfajba. Morcorog bennem egy téma, de erről nem szeretnék beszélni, nem akarom elpincécolni.

– Nem írtatam a részleteket. Amit mondott, abból a tényeg kiderült. A nagy munkaközeve történeten, és olvasóit a továbbiakban is számíthatnak rád. Még sokáig legyen így!

Bálint László

Az élő gyógyszer

(3. rész)

A bajai véradó mozgalom első évtizede (1960-1970)

Említtük már, hogy Magyar Vöröskereszt kardinális szerepet vállalt a donorkor szervezésében. Ügyeltünk arra, hogy a toborzó vöröskeresztesek ne csak rokonszenven kelth, erkölcsileg feddhetetlen, hanem hiteles érvekkel felvértezett, lelkes személyek legyenek. Nemkülönben ismerjék a véradással kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat; főleg azokat az ismereteket, melyek leginkább alkalmasak az ingyenes véradás társadalmi fogadtatásának előmozdítására.

Szálás Pálné, az ötvenes-hatvanas évek legandás városi-jártsi Vk-es titkára és Uhl Józsefné, a később önállóított városi titkár központi szerepet játszottak a feladat szolgálatára alkalmas személyek felkutatásában.

A bajai posztógyárban és a ruhalüzemben születtek a térítésmentes véradók toborzásának első tapasztalatai (1961). Szervező tevékenységünket később a többi územre (a Ganzra, a Kismotor és Gépgyára, az

Állami Gazdaságra stb.) és a vidékre (a Bajai, ill. a Bácsalmási járás községeinek lakosságára), valamint a bajai honvédelekkulokra is kiterjesztettük.

Az üzemi étközökben, a falvak művelődési házaiban, a moziütemekben tartott felvilágosító-toborzó előadások s az ezek nyomán felmerült kérdések megbeszélése képezte szervezési gyakorlatunk gerincét. A fenti módon felkészített aktivisták a toborzó előadás után a helyszínen (a hallgatóság körében) és a rákövetkező napokon az adott üzem részlegén (a munkapadoknál), faluhelyen pedig családlátogatás keretében írták össze az önként jelentkezőket.

A tanúságtévek maradékai és sorok olvas-tán bizvást újból átélük a hatvanas évek vidéki toborzó eszéinek felejthetetlen hangulatát. A racionális érvekkel feldúsított, sok-sok példával illusztrált s érzelmi töltéssel hangszereelt toborzó előadások gondolatátja átjárta a hallgatókat, és a véradás nélkülözhetetlen szükségesszerűsége,

morális értéke dolgában olyan megindító konszenzust teremtett, mely messze meghaladta várakozásunkat.

A díjtalan véradás ügyének illetően fogadtatás és az egymásratalatás felismerésének megrázó élménye láttán egy éreztek, a katarzisa éhes "szikkadtlelkű" emberekben áttörést jelentő történelmi döntés van születőben: feledtetni a múltat, melyben a gyógyító vér árúcciké torzult, s megvetni alapját az újnak, mely a véradást az emberriesség szintjére emeli. Nem tudom, e soroknak - akkor még nem volt - ifjú olvasói elhíszk-e: az emberek százával jöttek, hogy vérük ajándékozásával segítsenek a rászorultakon.

A bajai donorkor és a közeli kisebb települések véradóit a szükségdiktálta ütemben hívtuk vérértelre a kórházi állomásra. Ezek voltak az ún. "behívásos rendszerű intézeti vérértelék".

A távolabbi és a nagyobb községek önkéntesei lakóhelyükön - az egészségházaiban, az iskolában vagy egyéb középületben - kialakított alkalmi véradó állomáson teljesítették vállalkásukat ("Kiszállásos vérértelék").

Működésünk első két esztendőjében több ezer személy vállalkozott arra, hogy hívásunkra mindenkor - akár vidékről Bajára utazva - rendszeresen jelentkezik véradásra a kórházi állomáson. Ez a körülmény lehetővé tette, hogy 1961-62-ben kizárólag - a szakmailag rugalmasabbnak mondható - intézeti vérértelékkel teljesítettük az idő során folyvást emelkedő vérérteli ter- vet.

A szakemberek akkortájt általánosnak mondható kétkedéssel fogadták a bajai sikereket. Ennek jellemzésére hadd mondjam el: az OVSVZ által továbbképzésre hoz-zánk irányított Pest köznevelési főorvos egy dermesztően hideg, hóviháros téli napon szobájra ablakból leste, hogy a pokoli időben akár egytelenny is megjelenik-e a vidékről behívott véradók közül. Mikor aztán sorra jöttek, s ezt egy héten át történni látta - úgymond - "megristultuk gondolatossággal" tért haza, és ebből az élmény-nyngból sarjadt ki az ő munkahelyén is a térítésmentes mozgalom.

A "véradó láz" eredményeként az indulást követő második évben ötszörösére, a harmadik évben hétérszereére növelték állomá-sunk éves vérérteli tért. E rohamosan emelkedő verszközsgélet tartós kielégítésének biztosítása érdekében az intézeti vérértelék mellett - többnyire vasnapokon - kiszállásos vérértelékkel is szerveztünk a

bajai és a bácsalmási járás távolabbi településein.

Magars volt az első olyan község, ahol az effajta véradás megszervezésével próbálkoztunk. Az eredmény önböbnetes volt (!). A 4900 lakosú községben 680 személy jelentkezett véradásra, de az orvosi vizsgálati eredmények alapján csak 421-től vehettünk vért.

A nagy létszámú vérévételi brigád két egyenest követő vasnapon reggeltől estig dolgozott a község iskolájában berendezett alkalmi véradó állomáson.

Másik szívdertő élményünk is Madarashoz kötődik. Ismeretes, hogy kalória- és folyadékpótlásunkat világszerte - így nálunk is - uszonnál vendéglik meg a donorokat a vérvétel után. A madarasi véradók és Vk-aktivisták azt kérték, hogy a donorokat ne egyedével uszonnáztassuk, hanem engedjük meg, hogy az erre szánt összeg felhasználásával a véradás befejeztével közös meleg vacsorát rendezzenek a művelődési házban. Együttal elvárják, hogy a vérévételi brigád tagjai teljes létszámban ott legyenek a rendezvényen. Így is történt.

Amikor az esti órákban a terembe léptünk, szíven ütött bennünket az értő gondolat terített asztalok látványa, a véradás együttes élményétől egymásra hangolódott donorkok örömteli hangulata, nemkülönben a színpadról mindezt aláfestő muzsika, melyel a helybeli zenészek az alkalomhoz illő módon ingyenesen kedveskedtek az ingyenes véradóknak. A járási főorvos, a helyi közigazgatás vezetői, a pedagógusok, a körzeti orvos, a patikus mind-mind megtisztelte jelenlétével a véradókat. Mindenki érezte: történt valami, ami eddig nem volt (!).

Érdekes közben a gondolat jegyében hangzott el a felszólalás is, melyben szinte elismerésnek köszönthet meg az eddig soha nem látott áldozatkészség nagyszerűségét, azt a szilárd erkölcsi tartást, mely tisztelet parancsoló társadalmi rangra emelte a véradó mozgalmat önkéntesit.

A madarasi véradás után a Katymáron rendezett kiállításunk is hallatlan sikerrel járt. A 3600 lakosú település 126 liter vért adott a betegellátásnak. Hasonló sikernek számít a jóval kisebb Tataháza 70 literes adománya is.

A legnagyobb részletek kidolgozott és szigorú pedantériával alkalmazott szervező tevékenység eredményeként kankadatlanul nagy létszékkel terelvényesedett a mozgalom. A kiállítás módszert végül is minden községre, sőt a nagyobb üzemekre is

kiterjesztettük. A végrehajtás esetről esetre a helyi vezetőkkel, a körzeti, ill. zemi orvosokkal és vöröskeresztesekkel közösen kidolgoztuk - a helyi viszonyokhoz adaptált - forgatókönyv szerint történt.

Több helyen a madarashoz hasonlóan közös műsoros vacsorával tették ünnepléssé a véradó napot.

Éves vérévételi tervünk eközben a hatvanas évek végére 1700 literre emelkedett. Termelési kapacitásunk fejlődése így is a szervezési eredmények kinalta lehetőség mögött kullogott. Az alsorsorban elhelyezett állomás szűkös, korszerűtlen viszonyai azonban határt szabtak a fejlődésnek. A kinalt és lehetőség aránytalanságának kérdésétt akként oldottuk meg, hogy működési körzetünk egy részéről lemondunk a lényegesen kedvezőbb körülmények között dolgozó kecskeméti Megyei Alközpont javára. Különbön véradóink bizonyos hányadát megfosztottuk volna attól a lehetőségtől, hogy jöszívvel teit felajánlásukat teljesítsék.

A Központi Vérévételő és Kutatóintézet egyéni továbbképző intézetté jelölte ki állomásunkat, mert - úgymond - "a bajai véradó állomás működése sok új kezdeményezése, minden területen alaposan kidolgozott módszerei, pontos ügyvitel és az állomás funkcióinak harmonikus összhangja alapján erre alkalmasnak bizonyult" (Dr. Düh András, a Központi Vérévételő és Kutatóintézet igazgató helyettese, OVSV Híradó 4. sz. 1963). E kiöntetű cím azt jelentette, hogy a budapesti központban továbbképzésüket töltő orvosokat, asszisztenseket egy-két hétre Bajára irányították.

Az OVSV és a Magyar Vk. központja azzal is megtisztelt bennünket, hogy 1963. április 23-24-én a véradó állomások főorvosai és a Vk-titkárok részére Baján országos konferenciát rendezett a térítésmentes véradás kiterjesztésének előmozdítása, a belső szakmai munka tanulmányozása és megvitatása céljából.

Az első nap délelőtti szemléletű eszközök kíséretében ismertették és részletekben minden elemeltük módszereiket. Majd autóbúszokon Nagybaracsikára utaztak a konferencia résztvevői. A helyi Vk-szervezet bemutatta a munka valamennyi fázisát. A vendégek jelen voltak a szervezési értekezleten, az aktivisták eligazításán, majd a mozi terem karzatán megfigyelőként részt vettek az esti órákra odahirdetett toborzó előadáson, s ott voltak a helyszínen önként jelentkező hallgatók összejárásián aktusán is.

A hallgatóság soraiból 272 jelentkezőt regisztráltak a helyszínen.

Ez a szám az előadást követő héten történt családlátogatások során 600 főre emelkedett. A rákövetkező két vasnapon megrendezett kiállításokon 436-an adtak vért a 3100 lakosú településen. Ez a körülmény bevalított meggyőzte a vendég-főorvosokat és a Vk. képviselőit arról, hogy a díjtalan véradásra való teljes áttérés olyan foganatra éhes lehetőség, mely magán viseli a maradványosság esélyét is.

Nem könnyűköző dicséret, amikor állítom, hogy a fenti bemutató renesztikus sikere jelentős mértékben dr. Meskó Bélának, Nagybaracsika akkori körzeti orvosának (a helyi Vk. elnökének) és az általa egységes frontba kovácsolt Vk-aktivisták nagyszerű helytállásának köszönhető. Meskó dr. és csapatának tagjai bámulatosan empátiával és alázattal, szinte küldetéses hittel látták el azt a sarkalatos feladatot, mely e másokétt végzett szölv munkában rajuk hárult.

Röviddel ezután a Magyar Vöröskereszt főtitkára, Rostás István kíséretében Bosznia-Hercegovina Vk. szervezetének elnöke keresett fel bennünket. Tolmács segítségével szókatlan részletesleg tanulmányozta munkánkat, a díjtalan véradás mozgalmi helyzetét. Később a zombori, majd a banjalukai véradó állomás főorvosainak töltött néhány napot nálunk hasonló céllal. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) megbízásából Prof. dr. Hollán Zsuzsa egyetemi tanár, a Központi Intézet főigazgatója a hatvanas években speciális tanfolyamot tartott az "elmaradott országok"ból a WHO által a fővárosi intézetbe irányított orvosok számára, akiknek ez volt a feladatuk, hogy hazájukban a tanfolyam után vérellátó hálózatot szervezzenek. A hallgatók a tanfolyam hivatalos programjuktól Hollán professzor vezetésével ellátogattak hozzánk. Belső szakmai munkánk elemzése és a térítésmentes véradók szervezésének hatékonysága volt az angol nyelvű továbbképzés témája.

Természetesen nemcsak arm törekedtünk, hogy folyamatosan új donorkat szervezzünk, hanem az idő gyakorlatában mind többet foglalkozunk véradóink megtartásának módszertani kérdéseivel, melyeknek kialakításában és gyakorlatában eleven részt vállaltak az állomás asszisztensei (Bakonyiné Füller Ági, Baur Zsuzsa, Gergely Mária, Gyáni Irén, Hüsér Mária, Mikusné Papp Éva, dr. Pápai Tamásné, Riskó Erzsébet, Szalai Gyuláné, dr. Szikorsky Tamásné, Urbán Józsefné, Vékony Erzsébet).

Nénapjukon, az újév küszöbén posztai lapon rendszeresen köszöntöttük a donorokat; egészségügyi problémáik megoldásában készségesen segítségükre sziettünk, a járóbeteg-szakrendelésen soron kívülséget élveztek; társadalmi megbecsüléstük nyilvánításaként az ún. véradó napokon a nagy nyilvánosság előtt magas-szintű vezetők jelenlétében rendszeresen megemlékezünk róluk; ajándékokkal kedveskedtünk, és a többszörös véradóknak Ünnepesélyes keretek közt ányújtottuk a megérdemelt kitüntéseket. Ezzel együtt megyőződéssem, hogy a donorok megtartásában és a véradás presztízisének formálásában nagy szerepe volt annak, hogy az asszisztencia mindenkor tisztas állaattal, kitüntető előzetesnyességgel és szerető hozzáállással szolgált a ki e nagyserző emberek. Késégs és remény közt kezdünk. A kéteky szüklete hamarosan szertefoszott, és reményeink valósággyá váltak. Az idő bizonyossága szerint tehát érett volt a szándék: új alapokra helyezni, az emberi méltóság rangjára emelni a véradó mozgalmat. Nem ígértünk más, csak a jó ügy szolgálatának csendes főtémét, s megtörpva álltunk a nyitott ajtók előtt. Az állómas müktdésének tízedik esztendőjében (1970) már időfőllónak ítéltük a bejai díjtalan vérelátást, s úgy éreztük, hogy országoszerete is nagyjából - így vagy úgy - meghonosodni látszott a térítésmentes véradás. Ezért az induláskor nyilvánított szándékomban hűségében állomansunk 10 éves jubileumán a jóleső marasztalások ellenére - elbúcsúztam a véradó állomástól. Dr. Kellner Róbert személyében olyan kollégának adtam át a stafétabotot, akinek személyiségét, felkészültségét és ügybuzgalmát alkalmasnak ítéltém arra, hogy a vérel való gyógyítás főtávsát gyarapodó feladatát értékőllő módon megvalósítsa. A választás annál is inkább reá esett, mert már hosszabb ideje — mellékállásban — kiváló munkát végzett az állómas hematológiai feladatainak ellátásában.

Maradtam onkológus — vajahol a félőton elorozott — eredeti szakomán (a nőgyógyász) morásának igazgatójében. Ez alkalomból hálas szível és őszinte nagybecsüléssel emlékeztem Prof. dr. Hollán Zsuzsa akadémikusra, az OVSV volt főigazgató főorvosra, aki a térítésmentes véradás koncepciójának megfogalmazója, bátor kezdeményezője, majd a Magyar Vlk. Vezetőség illetékes bizottságának elnökeként az ingyenesség folyamatos kibontakozásának legfőbb őre volt; továbbá Dr. Düh András főorvos kollégára, aki az OVSV Szervezési és Műszertani Osztályának vezetőjeként a koncepció országos szintű megvalósításának tiszteletere méltó, fáradsáhtalan irányítója volt; dr. Takács Sándorra, a keskenmetéi Megyei Véradó Alközpont főorvosára, aki a lehetőségekhez mérten készségesen segítette abban, hogy a bajai kísérletet siker koronázza.

Dr. Mestényi Rudolf

A CICERÓ

Mindenki így ismerte. A legtöbbször nem is tudták a tanár úr becsületese nevét. Még talán a latinosa ragasztották rá az ötvenes években, mivel sok nyelvet beszélt, tanított. Latin, öngörögöt, olasz, franciát, németet, angol, spanyolt, portugált (érdekes: egy szláv nyelvet sem ismert!) És természetesen magyarul is tudott. Mert hiszen magyar volt. A szó legnemesebb értelmében. És szerzetes pap. Don Bosco rendjéből. Szalézianus szerzetes. Ezt még kevesebben tudták róla. Ott lakott a Deák Ferenc utca 17. sz. alatt, albertében. Azt már csak téyleg néhányan tudtuk, mert láttuk: engedélyvel, szobájában mutatta be mindennap a szentmisét, a legszentebb áldozatot.

1913. február 22-én született Vasasszonyfán (Vas megye), buzgó, sokgyermekes katolikus családból. 1924-től Nyergesújfalu tanult a Szalézi Gimnáziumban. 1929-ben kérte felvételt a Don Bosco Szalézi Társaságba. Teológiai tanulmányait Esztergomban, majd Torinóban végezte. 1939. július 3-án szentelték pappá. Papként különböző szalézi intézményekben szolgált, az ifjúság nevelése mellett egyetemi tanulmányokat folytatott. Angol, francia és olasz nyelvből szerzett diplomát.

De ki is volt Don Bosco Szent János, névrokona, aki egy életre hatalmába kerítette? A múlt században élt Torinó egyik kilvárosában. Egyszer otthonába fogadott egy munkanélkülit, utcain lézengő kómóvesinast. Az első sok fiatal követte. Felkarolta az elhagyott, szegény munkásifjúságot, szakképzést, tanulási lehetőséget biztosított nekik. Mint nincstelen: káplán, gondoskodott nekik ruháról, élelemről, házról és iskolaszerekről. Fiaitör mindenre hajlandó volt, szeretete nem ismert lehetetlen. De azt sem titkolta: teljes értékű keresztényeket, szenteket akar nevelni belőlük. A Társaság hivatalosan 1859-ben alakult. Ma a szalézianus megtalálhatók mind az öt világban: 1536 intézményben 17.000 szalézi nevelő a kenyérré, szellemi és lelki táplálékra éhező fiatalok százezreit. Még maga a Szent alapította meg a rend néit ágát is. Magyar földre a századfordulón jutott el a Társaság. Az első szalézi intézet 1913-ban nyílt meg Péllőföldszentkeresztben. A későbbiekben épült gimnáziumok (Nyergesújfalu), árvaházak (Óbuda), fűnevelők és nyomdájuk (Rákospalota), több helyen

tanonciskolát és nevelőotthont létesítettek. Az intézményeket meleg emberi kapcsolatok jellemezték, az alapító szándékának megfelelően. Felozlatásukkor a rendnek 250 magyar tagja volt. Don Bosco 1934-ben emelte szentjei közé az egyház. Ennek a rendnek volt tagja Ciceró. Mindig éreztük a személyében valami fűrészt, valami rendkívülit, valami titokzatosot. Ő nem úgy tanított, ahogy mások. Nála töretlen volt a lendület, nála naponta haladtunk, nem volt megállás. Nézem a ballagási fényképeimet, ahogy ott állt az ünnepeség, előtöltnak a régi emlékek a III. Béla Gimnáziumról, a semmivel össze nem hasonlítható angolórákról. Legendák keringtek róla már 1966-ban, amikor bekerültem a "Bélaéba". Ehhez jött négy év sajtó élményem. Hogy mennyire így volt, bizonyítja az, hogy se vége, s se hossza a Ciceróval kapcsolatos, anekdotaszámba menő történeteknek. Ime néhány:

Egyszer belépett az osztályba "Bonjour Monsieur!" felkiáltással. — De tanár úr, angolra van! — szólt félénken a hetes. "Ááá, Good morning, újjenek le, gyertek a lecké!" — és már ott voltunk az óra kelles közepén. Hihetetlen lendület, bámulatos energia.

Ha valaki kiválóan felelt, megkapta a "Cso-Cse-Csá"-t, a Csodálatos Cserebörgz Csápok kitüntetését. A tankönyveket végigtanultuk, a címlaptól az impresszumig, a szó szoros értelmében "az első bétűtől az utolsóig". Arról nem is beszélve, hogy nem bízt a diáokra az anyag áttekintő megértését, a lényeg kiemelését. Aláhúztuk, beszámoltuk az egész könyvet, a sorok közt újabb sorokat raktunk. Jaj volt annak, aki nem követte a tanár úr útmutatásait.

1970-ben ünnepelte a szocialista tábor Lenin 100. születésnapját, érettségi tétel volt angol is. Ő a valószínűleg akkor elvasta először a Daily News-ban az életrajzát. Bejött az órára, megengette az újság-cikket, és megjegyezte: "Maguk tudják, hogy ennek az egyik bátyját anarchista-ként kivégezték, az anja börtönben ült, ő meg Szibériában? Micsoda familia!" Aprópó, az újságt! Elmaradhatatlan kászóróje volt a Daily News, meg a nyugati kommunista lapok (csak azt lehetett itt kapni!): a Morning Star, a l'Humanité. Mindent végigolvasott, kiperapárát, pirossal, kékel aláhúzott. Naprakész volt, Rossz nyelvek

beszéltek, hogy álcázásra is használta a sajátját. Belső a preszkoiba, maga elé tartva olvasta az újságot, de előzőleg kis lyukat fűrt a papírba, hogy figyelemmel tarthassa, ha valamelyik diák "betéved" a vendéglátóhelyre. Az ilyennek nem volt szerencsés másnap felélni.

A lányokkal is törődött. "Öltözzenek fel jó melegen, nehogy felfázzanak!" – figyelmeztette őket anyai gondossággal. De ha sügáson kapta őket, kíméletlen volt: "Hallja, most már megrugdosom a bugyogóját!" – emelte föl figyelmeztetően a hangját (rengtek a falak), és a hatás nem maradt el. A fiúkkal "kíméletesebben" bánt. Nekünk csak annyit mondott ilyenkor: "Hallja, most már frakkon pöccintem!"

Az iskolában fehér köpenyben és barna, széles karimájú kalapban közlekedett. Ha törőlni kellett a táblát, és nem volt szivacs: megtette a könyökével vagy egy darab újságpapírral. Most is borsódkán a hátam, ahogy az ószezgyűrt papírgalacsin csikorgott a festett deszkán.

Soha sem volt rest fölírni a táblára az új szavak fonetikai kiejtését. Ha nem emlékezett rá pontosan, megnézte Daniel Jones: English Pronouncing Dictionary-jében. Nem emlékszem hogy valaha is a négy év alatt otthon kellett volna kereshetnünk a szótarban a kiejtsé. Bezzeg ma. Láton mit szenvednek vele gyermekeim. Tisztelet a kivételnek, a mai angoltanároknak nem sokat foglalkoznak a fonetikával, pedig az angolban igen fontos, több anekdota szól a helytelen kiejtés okozta bonyodalmakról. Főlényesen ismerte a nyelveket. Egyszer egyik diákja megkérdezte, hogy nem zavaródik-e benne össze ez a sokféle nyelv. Mire ő: "Nem, egyáltalán nem keverem össze. Láttot már vasúttállomást? Egy más mellett vannak a sínek, így: (és mutatta a kezével) egyik vágány, másik vágány, harmadik vágány... No, a nyelvek is így elkülönülnek bennem: (mutatta a "vágányokat") egyik nyelv, másik nyelv, harmadik nyelv... Érti? – Hát ki nem értette meg ezek után!

Diákszemmel nézve egy "hibája" volt. Nem törte a lazasságot. Szinte sírva ordított azzal, aki nem készült fel az órára. Nem lehetett nála nem tanulni. Négy évig minden nap volt vele angolóránk. Egy órán 5-6 főt feleltetett, pillanatok alatt. Egyik felírta a táblára az írásbeli házi feladatot, a másiktól kikérdezte a szavakat, a harmadik és negyedik kérdézcím-feleletek jászott az olvasmányból, az ötödik elmondta a tartalmát, a hatodik felmondta a nyelvtani anya-

got. Ez ment szinte minden nap. A csoportban 12-en voltak... Könnyen és igazságosan osztályozott félévenként 25-30 jegyből.

Bevallom, hogy még ma sincs nyelvviszám, és alapvetően ma is a gimnáziumi tananyagból élek. De neki köszönhetem, hogy megjárva Angliát, az Egyesült Államokat, mindenütt megértették beszédemet, s én is megértettem őket. Hihetetlen fontossága van középiskolásoknak az intenzív idegennyelv-tanulásnak! Életemből 16 évet (1956-1972) töltöttem Baján, a III. Béla Gimnázium tanáraként. Mindig szerény volt, de mindig külön. Nem lehetett beskatulyázni. A Ciceró jelenség volt. Később megérttem, hogy viselkedésében sok minden csak árarc volt. Egy embertelen rendszer elleni védekezés, amely őt eltaposta. Azok közé tartozott, akiket 1950 júniusának egy éjszakáján - a diktatúra emberek alig nevezhető barbárjai - kidobtak kolostoraiából, szinte egy szál ruhában száműzve őket a társadalom peremére. De ő még szerencsés volt, mert taníthatott. Sok társa, ártatlanul, a börtönt is megjárta. Ezért a száműzöttek életét kellett élnie a "minden társadalom legjobbjában". De a pohár nála is kicsordult egyszer. A több évtizedes mellőzöttség, megüresedés keserősége végül kiömlött. Meg lehet állítani lakait végtelen sokszor, de a sziklaszárdarabok megtört: soha. Őt sem lehetett. Tudott nemet mondani méltósággal - mindenki előtt -, vállalva következményeit is. Az őt pókendi módon fogadó, talpnyalóival koszorózott előljárónak hihetetlen belső tartással vetette oda, latinítását nem meghagyatolja: "Julius Caesar-ra! nem térgyalok!" És sarkon fordulva, faképpel hagyta. Ha az ember ilyenkor 59 éves, akkor egyet tehet. Elhallag az orvoshoz, és leszázalékoltatja magát. Fél órán belül nyugdíjas volt. Rendjének volt egy lakatlan háza Ráckeve-n, oda költözött. Elcinte még tanítványokat is vállalt. A Soroksári-Duna-partján gyönyörű kertet teremtett - itt sem hagyta nyugodni. Szomorúan mutatta, hogyan öntözték le fenyőfáit gyomirtóval, hogyan akarták őt megmérgezni növényvédőszerrel. Tíz évig bírta a magányt. Két másik rendtársához költözött egy család házába, Rákospalotára. Hallása rohamosan csökkenett, látása nagyon megromlott. De mindig megőrlte az őt megfogató régi tanítványainak, szívesen elbeszélge-

tett velük. Karácsonyi üdvözlőlappal tanúsították: nem felejtett el bennünket.

Meg emelt végleg, őrtörke. Déli fél egykor volt Tóth János tanár úr temetése az óbudai temető szalézi kriptájában. 1997. szeptember 8-án. Kisasszony napján, az ő szeretett Máriájának szép ünnepe. A ravatali két család állta körül: vérségi családja és a magyar szalézianusok családja, akikkel lelki kapocs kötötte össze. A sok ezer volt tanítvány hármán képviselték. Az egyiküknek osztyálfőnöke volt egykor, a másiknak nyelvtanára. A temetést testvére, a szintén szalézianus szerzetes, vasszécsényi piébanos, dr. Tóth Jenő végezte. Kedves Tanár Úr! Készenjünk, hogy életét a Gondviselés az időben fedésbe hozza a miénknél. Azt, hogy találkozhattunk, és ez a találkozás kitörölhetetlen nyomot hagyott szökünkben. Kedves Ciceró tanár úr, nyugodjék békében!

Kövögy József

A Ferencz-csatorna

ANDRÁSSY GYULÁTÓL
(3. rész)

(A Magyar Mérnök- és Építész Egylet 1878. évi 1. füzetéből közöljük az alábbiakat, tekintettel arra, hogy ez az egyetlen általunk ismert részletes története a Ferencz-csatornának. Az eredeti anyag Kelemen Márton gyűjteményéből vevő.)

IV. A Sugovicza-Duna-ág

Ezen Duna-ág, mely a tápcsatornának mintegy kiegészítő részét képezi, a Dunából Bajánál ágazik ki, s közvetlen a város alatt éles kanyarban elvonulván. Szeremle helységen alul egyesül ismét a Dunával. A Sugovicza 1050 öl hosszúságban csatornává alakítottatott át, azonfölül az említett kanyar egy 633 öl hosszú átvezetéssel a tápszilip irányában átvágottat; az említett kanyar egy része pedig kikötővé alakítottatott át.

A Sugoviczán keresztül a tápszilipen alul, valamint a kikötő alsó végén a Duna legmagasabb vízén ellen útjáték építettek, és a Sugovicza elvezetett szakaszainak vízszintje a táplálása czefájából átvezetésekké láttattak el, mind a két ültés közlekedésnek is szolgál.

A Sugovicza 10°, az átmetszés pedig 8° felekészletességben és a dunai kis vízszíne alatt 6' mélységben ásott ki.

A kikötő közvetlenül a város alatt fekszik; felekészletesség részben 30 öl, részben 20 öl, 7600 négyszögöl területtel; jobbra-balra rakpartok kerülnek el.

A kikötő közelében álló épületek a távir-berendezetett be.

A sugovicsai csatorna és a kikötővel együtt a Dunával közvetlen összeköttetésben lévén, mindazon vízszínelváltozásoknak van kitéve, melyek a Dunában előfordulnak, mi okból itt az építményeket a legnagyobb árvizek fölé volt szükséges emelni.

A Baján fölötti községek határainban összegyűlő belvizek lecsapolása czéljából, melyek előtt a Sugoviczában találtak lefolyásukat, egy külön a Dunába nyíló lecsapoló csatorna építettett.

A Ferezcs-csatorna vízzerkezte

A csatorna legényesebb alkotórészt a víz képezvén, szükségesnek tartom röviden megemlíteni azon vízviszonyokat, melyek a csatornában alakulnak, midőn annak víze a hajózás vagy öntözés czéljaira igénybe vétetik, tekintettel a Dunának — melyből a csatorna tápvízét nyeri — különböző vízállásaira.

Előre kell bocsátanom, hogy a csatorna építésénél használt alappontok a petrocellai dunai hasonlító síkhoz lévén viszonyítva, itt is ezen síkhoz lefelé mért függők hosszúságai fogják a különböző vízszínelmagasságokat jelezni.

A régi csatornának van különben egy saját hasonlító síkja, mely a dunai síknál 152' 11"^o-kal alább fekszik; ez azonban most már nem használtatik, mióta a számítás az Adria tenger szintjétől méter mértékben történik.

A régi csatornának főhiánya, mint már említve volt, az egyes tartányok fenekének magas fekvésében rejlik. Így az 1-ső tartány feneké a batinai Duna szempontjánál 3-4 lábbal magasabban fekszik; igen természetes, hogy a hajózásához szükséges vízmélység a Dunából alacsony vízállásnál többé el nem állítható, és a hajózási célok, elpárolgás és beszívárgás folytán támadt vízvesztések miatt, melyek nem pótolhatók, a hajózásiak a csatornában meg kellene szűnie, ha a megkívántató vízmennyiség egy 10 lábbal magasabb ponttól a tápcsatorna által nem vezetnénk be.

A régi csatorna 1-ső tartányában a rendes hajózási vízszíne 21' függővel bír, tehát

a Duna vízszíntjének legalább ily magasnak kell lennie, hogy a csatornát táplálhassa.

Ezen 201 lábnak megfelelő vízállás azonban Batinánál 0 föltől: 12 lábnak, Budapesten pedig mintegy 10 lábnak felel meg, s miután Budapesten a közép vízállás 30 évi észlelés átlagos értékét véve 7 1/2', (7' 5")^o; ebből látni, hogy a régi csatorna vizet a Dunából csak a középvíz-magasságot jóval meghaladó vízállásnál kaphatott, ezen alul pedig leginkább csak a légszűrés és a "Barn" általi elégtelen táplálására volt szorulva, mely körülmény — tekintve, hogy őszi időben, a mikor a hajózás legelőkelőbb, a Duna vízállása rendszeresen csekély szokott lenni — ezelőtt a csatornai forgalom legnagyobb hátrányára volt.

Ez okból kénytelen volt a társulat azon idő alatt, míg a tápcsatorna épült, nehogy a vízi közlekedés egészen fennakadjon, a csatornát vízemelő gőzgépekkel táplálni, mi a társulatnak a gépek beszerzési költségeivel együtt 57,000 forintba került.

Midőn tehát a Duna vízállása 201 lábra aláesett, akkor az alsó csatorna-szakaszok számára a vizet már kizárólag a tápcsatornának kell adni, mi czéjből Baján a tápszilpíltői bizonyos magasságára fölhúzatnak, s a víz azon átbocsátatik.

A Szilpí-átérés, nyílásainak száma és nagysága mellett, annyi vizet kést átbocsátani, hogy a hajózásához megkívántató vízmennyiség nem csak minden dunai vízállásnál biztosítva van, hanem ezen átfolyó nagy vízmennyiséget már a közép vízállásan alul is annyira kell mérsékelni, hogy miként később látni fogjuk, az átérés tölőt, alig szabad néhány hüvelyknyire fölhúzni.

A csatorna tápképessége legjobban azon tény által van constálva, hogy a múlt őszeit, midőn úgy a Dunán, mint a Tiszén a rendkívüli csekély vízállás miatt a hajózás sok nehézséggel járt, a régi és a szilpí-átérővidéki csatornák a tápcsatorna által bővebb voltak vízzel ellátva, jóllehet, hogy az utóbbi vízárok óta még egészen nem állították helyre, s a fenékkadályok még teljesen elhárítható nincsenek.

Most már ezen fontos kérdés támad, mennyi víz áll rendelkezésre öntözési célokra. Erre vonatkozólag tett számítások alapján a következőket vélem megemlítenék. Föltéve, hogy az öntözés a szilpí-átérővidéki csatornának — erre nézve kedvezőtlenebb, mert magasabban fekvésű — 1-ső tartányából történik.

Föltéve továbbá azon 201' szintjegynek megfelelő dunai vízállás — melyen alul a

Duna víze a régi csatornába folyt megcsúsz, s csupán a tápcsatorna adja a vizet, s így a bezdáni és kis-szapári szilpíkapuk kinyitása és a tápszilpí tölőinek fölhúzása után Bajától egészen Keresztvárig a csatorna többé nem álló, de folyóvíz egy tartány fog képezni, melynél, miután ezen tartány alul végén a vizet legalább 201-200 lábra duzzasztani kell 4 láb esés érhető el; a csatornának ismert keresztmetszvénye és tartány-hossza mellett, az ismert

$$M = \xi \cdot h \cdot c = \sqrt{\frac{K \cdot h}{n^2}}$$

képletekből — melyekben:

M az átfolyó vízmennyiséget,

f a csatorna víz közép-keresztmetszvényét,

c a közepsebességet,

m az egytölthető,

u az áztatott területet,

h a vízszint-esést,

l a csatorna öntözési szakaszának hosszát jelenti — kiszámítottat, hogy a csatornán másodpercenként 338.83 köbláb vizet folytathat le, a vesztések leszámitásával.

A szilpí-átérés 8' tölője 5' magasságára, lévén fölelérhető, a vízátfolyásnak összesen 220 négyszögöl' nyílás áll rendelkezésre.

A fölvet 201 lábnyi batinai vízállásnak Baján megfelel a tápszilpí előtt 201' - 10' = 191', a szilpíen alul pedig 197' függővel bíró vízállás. E szerint az átérésre 6' víznyomás áll elő.

Hogy ezen 338.83 k. láb vizet az említett 6' víznyomással az átérészen átfolyhasson az

$$= \frac{M}{\sqrt{2 \cdot H - h}}$$

képlet szerint, melyben:

h az átérészen nyílásainak magasságát,

M az átfolyó vízmennyiséget,

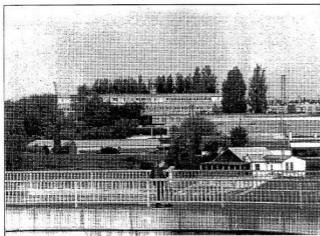
$v = 0.6$ az egytölthető,

b az átérészen nyílásainak összes szélességét, $g = 31'$.

H a szilpí előtti vízmagasságot,

h a szilpíen alul vízmagasságot jelenti — kiszámítottat, hogy mind a 8' tölőt csak 7" magasságára szabad fölhúzni.

Ebből látszik, hogy az átérészen ennél sokkal nagyobb víztömeget is lehet átbocsátani, csak a tölőket kell feljebb emelni. Ez azonban meg nem engedhető, mert ez által a víz a csatornában oly magasra emeltetnék, hogy a régi csatornánál a vontató útján alacsonyabb szakaszai víz alá kerülnének. Ezen szilpíitől tehát csak a Duna apadásához képest emelkedő fokozatosan feljebb. Egészen fölhúzni pedig csak akkor szükséges, midőn a Duna a fönt

191'-ről 196,9'-ra alászáll, vagyis közel 6'-at apad. A Duna szokott ugyan néha 200'-ra, sőt azon alul is leszállni Baján, s ez esetben a tápcsatornán a főntebb kiszámitott vízmennyiségnél kevesebb fog lefolyni ugyan; de a Dunának ily apadása csakis télen szokott beállni, a mikor úgy a hajózás mint az öntözés szünetel.

Ezen 338,83 köbláb vagy 10.700 liter vízzel, ha 1 hektárnál átlag 0,4 liter vetetük — mint a mennyit a francziák közbenségesen venné szoktak — megöntözhető 26.750 hektár, vagyis 46.484 katasztrális hold az 1-ső tartányból.

Hogyha azonban az öntözés-csatornának e célra sokkal előnyösebb II. tartányából történik az öntözés, akkor — minthogy ezen tartány vízszintje az elébbinél 4 1/2'-bal, mélyebben fekszik — nagyobb vízszintes és sebesség hozható létre, minél fogva a csatorna vízmészárlási képessége is jelentékenyebb lesz.

Ez esetben kiszámítottát, hogy a csatorna másodpercenként 469 köbláb, vagyis 14.816 liter vizet képes elvezetni, mellyel megöntözhető 37.040 hektár, vagyis 64.364 kat. hold föld.

Föltéve Olaszország némely vidékein használni szokott vízmennyiséget, az eredmény sokkal kedvezőbbnek mutatkozik.

A novarai kerület praefectusának hivatalos kimutatása szerint a vízfogyasztás:

Rizsföldeknél hektár és másodpercenként ...0,35 liter

Búza-, kukorica- és luczerna-vetések-nél...0,11 liter

Rémél 5-szöri kaszálás 8 napi turnus mellett...0,11 liter

Ezen adatok szerint megöntözhető:

az I. tartányból 97.373 hektár, vagyis 169.031 kat. hold,

a II. tartányból 134.691 hektár, vagyis 234.052 kat. hold.

Ezen vízmennyiség, miként láttuk, a csatornavíznek a tápsílip által magasztosabb felszítése folytán még fokozható, ha idővel a szükség úgy hozná magával; mi célból a régi csatornának a vontató-utak egyes szakaszait kellene följebb emelni. Továbbá a csatornának kedvező esési viszonyainál fogva a víz igen czélszerűen fölhasználható különböző ipari célokra, mint mozzगतó erő.

Az öntözésnél fölmaradt földleges vizek, részint a már létező lecsapoló árkokon a régi csatorna 7'-bal mélyebb tartányába Verbásznál, részint Ó-Kér Sove irányába a Tisza felé levezethető, a csatorna III. tartányából pedig a Dunába találják lefolyásukat.

A csatorna rendes hajózási vízszintje az egyes tartányokban a tervekben kivethető. Ez alkalommal még megemlítendőnek tartom hogy:

A Duna bajai és újvidéki 0 pontja közti különbség 40' 4''.

A Duna battinai és Tiszaföldvári 0 pontja közötti különbség pedig 34' 5''.

A csatorna építése és befejezése

A Ferenccsatorna új szakaszainak építése sok nehézséggel járt, s mindjárt kezdetben nagy akadályokra talált. Az 1871. és 1872. évi árvizek a munkavonalat K.-Sztapár körül annyira ellepték, hogy mielelt a csatornamunkához hozzáfogni lehe-

tett, előbb ezen vizek levezetéséről kellett gondoskodni: 1873. évben állott be a pénzváltás és a cholera-járvány, melyek a munka előhaladását nagy mértékben hátráltatták. A legnagyobb akadályt képezték azonban a technikai nehézségek, melyeket csak nagy idő- és pénzáldozattal sikerült legyőzni.

A bajai és újvidéki zsilipek betonlapozásán — a zsilipgödörökben mutatkozott források, fakadó talajvizek s futóhomok miatt bedőldező és összefolyó földmennyiségek folytán — igen nagy nehézségekkel ment végbe, s rendkívüli elővigyázatot, s erőfeszítést tett sikertessé, mi a költségeket tetemesen fokozta. Az erős és nagy mennyiségű források annyira homokot hoztak a föld mélyéből a felszínre, hogy a zsilipgödörökben kiemelendő földmennyiség ez által majdnem kétszerezett. A betonozás szárazban történvén, a munkatérnek vízmentesítése a zsilipgödörben, illetőleg a vízkiemelés csakis több és erős vízmelő gőzgépeknek és számos kézi szivattyúnak alkalmazása mellett volt eszközölhető. Mindezen nehézségek dacára azonban, az egész csatorna kiépítése, 3 helyi határidő meghosszabbítással, 1875. évi november hóban — kisebbeszeri muokahátralmak kivételével — befejeztetett.

A régi csatorna helyreállítása még 1873. évben fejeztetett be, s 1874. évi május hóban kormánybiztos és megyei képviselő jelenlétében önnepélyesen átadattatott (v. megnyittatott).

A sztapár-újvidéki csatorna önnepélyes megnyitása Sztapártól Kulpinig a közlekedési minisztérium, államtitkára és a pénzügyminisztérium, valamint a megye képviselőinek jelenlétében 1875. évi augusztus hóban ment végbe, mely alkalommal a bajai tápsílip is beszenteltetett s Deák Ferencz nagy hazánkfiának nevére kereszteltetett.

1875. évi november hó első napjaiban tette meg a társulati vontató csavargőzös az első utat a tápcsatornán Bajától Bezdánig s vissza.

A Ferenccsatorna építési költsége

Az egész csatorna össze építési költsége az általános tervek alapján 10.045.000 fitra volt előirányozva, ebből esik:

- I) A régi csatorna helyreállítására 2.479.104 ft.
- II) A k.-sztapár-újvidéki csatornára 4.385.970 ft.
- III) A baja-bezdáni tápcsatornára 1.969.018 ft.

IV) A Sugovicza átalakítására
512.902 ft.

V) A régi csatorna meghosszabbítására
498.151 ft.

Miután azonban a csatorna építése alatt egy részről több nem oly munkák végrehajtása vált szükségessé, melyek az általános tervezésben előirányozva nem voltak, másrésztől úgy a helyi viszonyok, mint a csatorna érdekei megkívánták, hogy egyes építmények nagyobb méretekkel építessenek ki, mint azok eredetileg tervezve voltak: ennél fogva a tényleges építési költség az előirányzott összeget túlhajadta.

Az ezen csatornánál teljesített többmunka 900.000 forint meghaladó érték: összeget képvisel.

E szerint a csatorna építésének összes költsége keresek számban, mintegy 10 millió 945.000 ft-ra rúg.

Ezen összegből azonban levonandó a csatorna meghosszabbítására előirányzott 498.151 ft, minthogy ezen meghosszabbítás csak akkor fog végrehajthatni, ha a 96-dik sz. tiszai átmetszés kiképeződött, illetőleg hajózható állapotban lesz, a mi, tekintettel ezen átmetszés lassú képződésére — dacára az állam által teljesített kotratásoknak — csak évek múlva várható. A csatorna nevezetesebb építményeinek végrehajtási költsége megközelítőleg a következő:

A bajai zárszilip 500.000 ft.
A bezdáni zárszilip-kapu 117.000 ft.
A kis szatpári zárszilip-kapu 65.000 ft.
A keresztúri zárszilip 126.000 ft.

A kulpini zárszilip 107.000 ft.
Az újvidéki kapcsolatos 479.000 ft.
Zárszilip 479.000 ft.
Az újvidéki torkolati zárszilip 479.000 ft.
A bezdáni alageresz 60.000 ft.

Államsegély

Az államsegély módozatainak részleteit illetően itt csak röviden megemlítem, hogy a m. államkincstár az 1870. évi XXXIV. t. cz.-re utalvány, az előirányzott 10 millió 45.000 ft-nak 2/5 részével, vagyis 4 millió 18000 ft-tal járult a csatorna építéséhez, és ezen összeg erejéig — tekintet nélkül a teljesített több-munkára — az építésbe tényleg befektetett tőke után fizette a reá és hozzájárulási részleteket; a kifizetett összeg erejéig pedig a társulattól csatorna-részvényeket, névértékben, vett át.

75 év múlva az engedély megszűnik, s a csatorna az állam tulajdonába ingyen megy át.

Azon jogot, hogy a csatornát 30 év lefolyása után bármikor visszaválthassa, az állam, mint a garantrozott vasutaknál, itt is fenntartotta magának.

Állami felügyelet

Az állam érdekeinek megóvása czéljából az államkincstár, úgy a csatornát ügyek vezetéseknél, mint az építésnél kellő felügyeletet gyakorolt.

A csatorna ügyek igazgatásánál a m. kincstár — a törvény értelmében — egy általa kinevezett biztos által, továbbá a részvény-

társaság igazgató tanácsába a nyújtott segély arányához való számban kinevezett tagok által képviseltetik.

A mi az építésnél gyakorolt felügyeletet illeti, erre nézve megjegyzem, hogy az építés a csatorna vonalnak közigazgatási bejárása és a közlekedési miniszterium által átvizsgált és helybenhagyott tervek alapján fogantatosított. Kezdetben a munkák a tiszai III. folyamosztály m. kir. építészeti hivatalának felügyelete alatt hajtották végre, s esetről esetre a miniszterium részéről kiküldött szakbiztosok által vizsgáltattak meg, és vétettek át. Később, midőn már a fontosabb és költségesebb műtárgyak építése került sorra, a munkák felügyelete és ellenőrzése végett a miniszterium kebeléből egy szakbiztos a helyszínre állandóan lett kirendelve az említett tiszai kir. építészeti hivatal főfelügyeleti hatásköre érintetlenül hagyva.

Azonfelül a csatornai építkezések mikénti menete és előhaladása 1875. évben a miniszterium által kiküldött bizottság által is megvizsgáltatván, s a teljesített munkák felvételén, erről a kormányhoz jelentés tétetett. 1875. évi június hónap pedig a csatornai építkezéseket a helyszínén a megye előjárósága és szakferfiak kíséretében maga a közlekedési miniszter úr is megtekintette.

(folytatjuk)

A SERIF

Életút interjú Gergely Ferenczel abból az alkalomból, hogy hamarosan megjelenik Baja, 1956 című kötete

Azok, akik az 50-es évek közepén vagy második felében kezdtek tanulmányukat a III. Béla Gimnáziumban, olyan frissen diplomázott, tudományos szimbolikát sem mentes fiatal tanárokkal találták magukat szemben, akik hamarosan az iskola meghatározó egyéniségeivé váltak. Szellemliségük, felkészültségük akkor a tanítás színvonalát biztosította, később szétszóródva, különböző pályákra bejárva könyveknek, írásműveknek egész sora fémjelzi nevüket. A legtöbb könyvet közülük egykori tanármentanárunk, a "rettegett" Serif, alias Gergely Ferenc publikálta. (A többi tanáról is szó esik majd az élettel beszélgetésben.)

A Tarár Úr pályájának emlékeztető ekképp foglalta össze:

"A Duna partján láttam én meg lehet világát, elég régen, 1932. június 15-én. A családi elbeszélés szerint a véci székesegyház harangjál éppen az esti 7 óráig jeleztek a hívőknek, amikor felsírtam, jelezvén, hogy egy magyar állampol-

gárnál több van. És ottkai, ok nélkül huzamm azóta is a vízpart! Élet áll talán a legközelebb. A szellem néptanítónak voltak, és nagy valószínűség szerint a családból, főleg édesapától örökölhettek a hajlamot, amely végül is erre a pályára sodort. Magam sem tudom megfoglani a talányt, de valóban a sodródás a legjobb kifejezés erre. Édesapám szegényparaszti származású volt, aki tanító létere verseket, szándarbot, tankönyvet írt, tehát tollforgató ember is volt az Isten, az egyház és a közoktatás szolgálatá mellett.

Gyerekkoromban, amikor Vácot jártam elemi iskolába, majd az ottani piarista gimnáziumba, én emlékezetem szerint elsősorban és mindezen felett futballozni szerettem. A véci Reménység pályáján és környékén kortársaimmal, de főleg nátműnnél idősebbekkel kergettem zömmel a rongylabdát, teniszlabdát, és csak ritkán jutottunk igazí futball-labdákhoz. Ennek ugyanis én volt: Dávid bácsi, aki a Reménység

csapatának volt a szertáros, csukapucolás ellenében, ha a csapat teljes cipőgarnitúrját kifizették, akkor adott nekünk a legrosszabb labdák közül egyet, amit a kupa mögötti felkötésű tésztában rúghattunk, egészen addig, amíg csak az este rák nem borult, és nem látnak már se egymást se a labdát.

A bábor aztán alaposan megírta családunk viszonylag kiegyensúlyozott életét. Teljesen törökrent bennünket. Édesapám kérte könyvszerenyagdíjazást, Abonyban volt egy félkész házunk, oda vonultunk vissza. Iskolámat az abonyi polgárban folytattam, onnan kerület felé a budai XII. kerületi tanítóképzőbe. Az ottani sanyarú ellátási viszonyok miatt visszavitték Abonyba, majd a Kiskunfélegyházi tanítóképzőbe kerültem, sába a tanítóképzőbe, amelybe édesapám az I. világháború alatt járt. A forditást évét és a Rákosi diktatúra első nagy kemény időszakát ott életem át. A szélső baloldalnak a politikai ellenőrzésre következőkben egészen fiatalon kénytelen voltam tudomásul venni, hogy a gyerekek számanik már jelent a diktatúra: az abonyi Kalot-per alkalmából nekem is szedni kellett a sátorfámat, és az évok első egy Mezőtúron élő rokonunkhoz menekültem.

Nagyapám, aki uradalmi család volt, a 13 gyermeke közül egyedül édesapámat taníttatta, aki fizikai nevelésével fogva mezei munkára alkalmatlan volt. Nagyapám később parádés kocsi-sí, végül tanyás gazda lett. Összekepingáltak 26 vagy 27 hold földet, házzal, komoly belső-szággal, és hát ez adta az alapját annak, hogy a Rákosi kurzus kizűköltsék a tette, és így én mint kulcskiszármag nem voltam a legjobb minőségűvel cseresznye, amikor a tanítóképző befejezésekor el kellett dönteni, hogy hová menjek továbbtanulni, vagy egyáltalán menek-e. Az az igazság, hogy képzés koromban is az első-sorban sportoltam, és olyan nagyon nagy figyelmet az utolsó félév kivételével a tanulmányokra nem fordítottam. Fociztam, udvaroltam, énekeltem, zenéltem, tehát teljesen laza, közönségen több évetek hagytam magam mögött Félégházán, de részben az önkéntes képzések, másképp ottani kiváló tanárim révén valami mégis csak rám ragadt, és ez clegetőn jól 1951-ben arra, hogy ne legyek teljesen esélytelen az egyetemi felvételt illetően. Felvételi kérelmemre Szegedről azt a választ kaptam, hogy felvennek, de se kollégiumot, se menzát nem kapok. Mivel a templom egere-nél is szegényebb volt a család, kérdésessé vált, hogy ilyen körülmények között tudom-e vállalni az egyetemre járást. Eredetileg magyar nyelv és irodalom szakon jelentkeztem, de térten-temre vettem fel, mert ott volt szabad hely. Szacsnéyem kellett felismernem a miniszteri-ambán, és ott a szociális ügyeket intézők si-rínkuzni, kéregetni, hogy csináljanak valamit. Végül is mentam kaptam, szállásról nekem kellett gondoskodnom — így kerültem egy hónap-pal a kezdés után az egyetemre. Évfolyamtársaim már megismerték a tanárokat, az egyetemi élet apró-cseprő dolgait, amikor ez beállítottam oda. És itt egy nagy pillorduló történt. Addig tulajdonképpen a tanulmányaim csak nagyon szerény figyelmet fordítottam, a háború utáni záróvizsra oktatás-ban való részvétel miatt nagyon gyenge fel-készültséggel kerültem egyetemre, mai szemmel visszatekintve egy jobb középiskola II. osztályának a színvonalát sem bírtam meg. Az első előadás, amin részt vehettem az Ady téri épületben, az Auditorium maximumban volt. Szédeczky-Kardos Samu tanár, ő a klasszika-filológia tanára, aki nekünk ókori tö-reteket tanított először, jött be az óra, mindkét kezében 6-8 könyvvel, mint egy teherrudó tevé, és a gyerekek elkézdtek neki mondani, hogy professzor úr, van egy új önévledek. Áll-jon fel - szól hoztam, mi a neve, hány nyelven tud beszélni, milyen nyelvi szakiródmal tud fordítani - szójták a kérdések egymásután. Hát a srácok szédültek a röbögéstől a pedo-ban, mert olyan volt az egész évfolyam felkés-zültsége és szociális összetétele, hogy talán egyedül Eiben professzor úr hágn. Eiben Anni volt az egyetlen, aki normális szombathelyi gimnáziumban végzett, és talán konyított vala-mit a némethez. Ezzel szemben az évfolyam zöme szakértelmségű növendékekből áll, sőt o-lyanokból is, akik tán az érettségig sem tettek le, hanem máni kérdégyerekek szedték össze őket. Hát ezért fogta Samu bácsi kérdést ilyen frenetikus röbje, de én akkor majd elsöly-lyedtem szögyenbenem. Samu bácsi szöbzen

gy folytatta: Jó, jó, akkor majd a tisztelt hall-gató legyen szives bejöenni a szöbzmbe. A hang-zás a tisztelt hallgatón volt — ne feledjék, hogy mindez az 1951-es Magyarországon törté-nt, akkor, amikor egy rossz piébtörzsségi ál-tomozásra volt az egész karnak, és benne a történelmi tanszéknek is. Hogy ott legyen egy ember, aki egy ilyen földönfutó, hót buba gyere-keknek azt mondja, hogy tisztelt hallgatón, nem is beszélve arról, hogy amikor később be-mertem hozzá, illetve bemerték konzultá-cióra, akármilyen bugyuta kérdést tettnék fel, ő hajlandó volt nekünk órák hosszt magyarázni. Már megbántuk ezerszer, hogy bemertünk hozzá! Itt egy kérdést felenni katasztrófa volt, mert tele volt a szöbja a padlóttól a plafonig könyvekkel, latin, görög, ó-héber és az isten tudja még milyennekkel... Szaladt az egyik polcra a másikig, és vette le a könyvet, hozta, fordította, mutatta, értelmezte... Mi az ABC-vel sem voltunk tisztában, de ez őt nem zavarta. Engem anyira megáztott, hogy ez az ember velem szemben ilyen magatartást tanúsít, hogy abbahagytam a lubdargást, az asztalintést, a bóbogást is mártéktróbban kezitem eztől kezdve, és ami idén volt, én mindig csak olvas-tam, olvastam, olvastam... Az első nyári bór-öndnyári könyvet adott Samu bácsi saját könyvtárából. Az ókori klasszikusokat, drámáit, mitológiai műveket mind akkor olvastam el. Amik később én próbáltam nyújtani tanuló-mányt, azt mind ekkor szedtem össze, lit és egy olyan óriási lemeletet kaptam, ami kitart éle-tem végéig. Ez a Samu egyszerűen levett a lábamról, és ha nem is klasszika-filológusként — bár szögyenben mindig szeretett volna ün-öplést bizóstani magának —, de mégis olyan tanáknét lettem be 1955-ben az egyetemre, akinek már valami halvány sejtésem volt arról, hogy hova is kerül, és mi az ödöglet is jelent a társadalmi tudományai való foglalkozás. Az sem szabad tagadni, hogy a korabeli történe-lemtudomány bugyutaságai, torzításai, a szöb-séges és primitív marxista egymsóás kumyag felecsüteltek a társadalmi igazságn-lansággal szembeni verzéit, és talán ez volt az egyetlen pozitívum, mert a szakmából igaz-nem tanultam semmit, de hogy a szögyen-eket, esseleteket segíteni kell, és a történelemben a fő figyelmet erre kell összpontosítani, az mivel végül is megmaradt bennem, és kilétező gond-oldkódásom az apai ág szögyenparazsít, cse-lélt háttér is feltehetően ilyen irányban befolyásolta.

Szakdolgozatomat legújabb kori történelmük-ről írtam, A Tanácsköztársaság megfélése az ellenforradalmi történeírás tükrében, valami ilyen marhaságot, aminek egyetlen értelme az volt, hogy harmad-negyed éves korunkm ész-revetétek azokat a problémákat, torzításokat, a-melyeket tisztába kéne tenni, vagy tanításkor másképpen megvilágítani. Tízgyászere és hi-telesen ábrézolva ezt az átmeneti korszakot, sokkal higasztátabban és körültekintőbben, nem pedig teljesen elutasító módon kellene viz-szere megféléni. Tehát Kun Bélának a polgári rendet, a polgári rend képviselőinek pedig a proletárikatúrát, mint olyan kísérletet, amo-lyik végül is alapvető problémák megoldásá-ra volt egy szerencsétlen tönévés.

Az államvizsra záróaktusként Tettamanti Béla a neveléstudományok doktora, tanszékve-zető, az öreg Tetta mint elnök felállt, és emlé-keztetnie szeriet talán többet nem is mondott a hallgatónak, akik végülis többnyire várta a zárásót, hogy végtek tudomásul, maguk a pedagógusi pályára nem készütek fel, és erre öthagyták minket. Hát meg kell vallani, hogy Béla bácsinak az a megfélése bennünk 4 év után, a katonaság nyári táborokban való leté-lése után, alhadnagy ranggal a katonaköny-vünkben abszolúte nem érdekel. Bemerték egy jó ideje már csak egy ólog érdekel, hogy mind előbb elmerjünk az egyetemről, mert már nagyon untak. Este, a banketten persze óriási fordulat következett be a professzor úr véleményében, mert ketten-hárman a jobban fogalmozó, eminek közhöz tartozó gyerekek közül a divatnak megfelelően esszuskötök csináltak a János vitéz dallamára. Nekem na-gyon jó hangom volt akkoriban, sorban vettk a tanárokat. Mérel Gyula, a történelemtudó-mányi tanszék vezetőjének versikéje így kezdődött: én az intézet királyi — ne feledjék, mindez a Rákosi korszak kelles közepén volt. Mindenki kifékdült, Mérel feje vértől lett. Amikor végigénekeltek, akkor az öreg Tetta oda-szólt, hogy nem is olyan hülye gyerekek ezek... Megkaptak a díllonget, ki volt figgeszve a lista, hogy hova lelet pályézni. Hároman vol-tunk évfolyamelső, és szögyer eredménye-erőfeszítésének felvált honerítétek, hogy első-ket végülis visszatartott álláshevely. Én akkor éppen egy baji családnyak udvaroltam, el is akartam venni, családnyak a Petöfi útszóban volt a ház. Itt a ház, itt a Duna, ez itt a III. Béla Gimnázium, bár előtte sosem hallottam róla. Bevontunk meg egy utolsó 3 hónapos kifeje-zés a kitéleki táborba, és már elkezdődött az 1955/56-os tanév, amikor leszerelték bennün-keket. Bálint Lacival együtt érkezünk ki sa-tyorral a ház egytí vonattal. Másnap jelentkeztünk a III. Béla akkori igazgatójánál, akinek az volt a kérdés, hogy marxiz-mus-leninizmusból hányasra vizsgáztunk... Ó-riási ambícióval és rüdvilégi módon, félve minden egyes felépéstől, kezdtem el a tanítást, átveve Sárfin Laciótól az osztályokat. Újra kellett tanulnom az anyagot, és aztán a 42 év elteltéig mindig újra és újra, mindig kicsit gazdagabban, mindig bővebben, színvonalasabban, volt egy Samu bácsi új ajándéka. Az volt a könyvszerke-pet, hogy amit tudok, vagy a rádióból, újságból megtudok, az a lehető leggyorsabban tovább kell passzolni a növendékeimnek. Ez egyszerűen beteges dologgá vált, mert még a szünetek-ben is rohantam a srákokhoz. Az első tanítási évben, az akkori TV-esek szabályozásán már röbögék rajtam, hogy megint jó a menüs, és megint mondani akar nekünk valamit. De ez végig megmaradt bennem, ez volt egész peda-gógusi pályafutásom elíflj és omegája. En az volt, hogy hogy közvetlen vala-mit azok-nak a gyerekeknek, akik arra a sorsra jutottak, hogy velem kapcsolatba kerültek. Dóclel Jóskaéval, Bálint Lacival egyidőben jár-tunk az egyetemre, együtt katonaködtünk, de ismeretségünk akkor még csak felszöves volt. Richovitsky Bándi csak Buján ismerem meg: én mint a gimnázium hírbet pibéjike, 5 mint kollégiumigazgató. Bizony nehányasra össze-

kasztottak a bajszát, amikor védte a kollégistáit. Mi az isten nyílt csínálta te itt, hogy állandóan a történelmet tanulják, és mégis mindig izé... semmi mást nem tudnak tanulni. Ez egyebként a pályám befejezésig visszatérő momentum volt tanárkéntem részéről, hogy mit csinálók én a névadásaimmal. Hát azt csináltam — isten bocsássa meg utólag —, amit csináltam, amiben persze sok vitatható dolog is volt.

1956-ban én egy pályakezdő, albertietben lakó, éppen nőstény rohamok ellen küzdő fiatal ember voltam, akinek még egy tisztességes ruhája sem volt, mindössze egy pár rossz bakancsa. Ekkor hirtelen olyan történelmi események bocsátottak ki, amelyekről már kiskoromban olvastam, az egyetemen éjt nappalá téve tanult az ember. És amire vállalkoztam, hogy továbbadjam az impulzusokat, mint ahogy ő kapta Samu biciklit... Nem is tudom, mi lett volna velem, ha nem vagyok fekvő beteg ferőtűz májgyulladásával éppen azokon az október végi napokon...

A tanári munkával együtt, egyfajta közi hájlam hatása vagy a szakma iránti tisztességgel kezdés kezdte el itt. Baján helytörténettel foglalkoztam. Sokat köszönhetek ezen a téren Köhegyi Misi idekerülésének. Munkakapcsolatba kerültem kezdtem — az I. világháború utolsó éveit —, amelyet már diplomamunkámban is foglalkoztam. Így kezdődött el az a munka, amelynek végterméke Baja város legújabb kori története lett volna, és ennek tengelyében állt volna a szociális viszonyok alakulása, a város szociálpolitikai története, így utólag visszatérve, elképzeléseimmel jóval megelőztem azokat a későbbi történelmi topográfikusokat, meg földrajzokat (magyar norma, grí norma, munkanélküli foglalkoztatási formák), amelyek csak a 80-as években kezdődtek el. Az 1965-ig rendelkezésbe álló időben egyedül vagy Köhegyi Misiével kettesben ennek a korznak néhány pontját megkapirgáltuk, és meg is írtuk. Minder némi alapját képezheti annak, hogy ezt a vállalkozást, amit nekem nem sikerült Budapestre kerülésére miatt folytatni és befejezni, majd valaki váltómikor meg fogja csinálni. Talán ezekre a munkák figyelt fel Pesten, mert legnagyobb meglepetésemre a Párttörténeti Intézet 1965-ben meghívott, hogy lenne náluk egy hely, ahol ifjúságtörténettel lehetne foglalkozni. Saját dolgom is úgy alakult, hogy nem szerettem volna már tovább Baján maradni. Felzárkoltam mindent

magam körül, és már csak órádoként jártam le még egy ideig tanítani. Ekkor jött a fekete levelem. Sajnálattal közölték, hogy XY elváltam, a KISZ KB munkatársát hozzá, eredményes központi bizottságbeli munkájára való tekintettel előnyben részesítik... Én akkor ott álltam Pesten, mint Bárány szamara. Baján már semmi, ott még semmi. Nagy gúzban voltam, se állásom, se lakásom, se pénzem, se semmim a világon. Végül is az a munkatárs, akivel a Párttörténeti Intézetben dolgoztam volna, szólt egy minisztériumi barátjának, és így sikerült egy kollégiumi nevelői állást kapnom az Arany János Középiskola főkollegiumában. Itt is hasonlóan fogadtak, mint annak idején Baján, ismét felvetődött a kérdés, hogy kellessz te vezetni? Mi a frászt zavarodt it a nyugotó vizek?

Ez az érzés végigkísérte egész pályafutásomat. Az iskola igazgatása, miután két és fél óráig az a kutyra sem szólt hozzám, bebocsátásra várva, végül is felvet.

Az egész kollégiumi ügyet addig nem ismerem, hiszen sosem voltam előtte kollégiumi nevelő, de még kollégista sem, fél év múlva igazgatóvá váltamkor mégis engem választottak új igazgatóknak, és ettől kezdve a kollégium 1980-ban történt felszámolásáig én vezettem az intézményt. Emellett bekapcsolódtam az ott folyó, Léndri Ferenc által vezetett pedagógiai-pszichológiai kísérletekbe. Ott ismerkedtem meg jelenlegi feleségemmel, aki Léndri mellett dolgozott fiatal pszichológusként.

A Párttörténeti Intézetben nem kerültem be, pedig még háromszor bekértek a kiderénygyomra. Még csak választás sem állhatott, Ennek ellenére külsőként elkezdtem ott kutatásokat végezni.

Először a leventemozgalmakkal foglalkoztam. Örültem, hogy egyáltalán csinálhattam valamit, mert intézményi támogatás vagy csillagos pecsét nélkül, akkor ilyen térségek kutatni még nem lehetett. Így igazán egészen a rendszerváltásig, amíg az intézményt és nem alakult Politikatudományi Intézetét, én kvázi erkölcsi támogatás nélkül dolgoztam ott, először úgy, hogy az állatuk ajánlott témát fogadtam el — ebből született meg 1976-ban a Horthy leventék című munkám —, attól kezdve viszont már én döntöttem el, hogy mivel szeretnék foglalkozni, így következtek a cserkész-kötet, majd pedig a református diákok Soli Deo Gloria szövegének megalkotásáról és történetéről szóló munkám. Ezt követően a magyarországi

gyermekvédelem történetével foglalkoztam több kötetben. Mindezek mellett elkezdtem megírni a visszemlékezéseimet. Elsőként a tanítóképzés időszakom iram meg Prepa lettem Félégyezési címmel, amely mindez ideig nem jelent meg könyv formájában, csak egyes részletei a helyi újságban. De gyűjtöttem már anyagot a vici és a sorsny évekéről is, és természetesen ebben a azonban ebben kell lennie a Baján elűltől 10 esztendőnek is (1955-1965). Megváltom, hogy az iteni pályakezdő évek sok ága-boga, közülük különösen kellemetlen emlékek eléggé visszatartottak tőli, hogy ezek megírásba belevágjak. De 1956-ot, ráam gyakorolt hatását meg kellett írnom, még akkor is, ha én csak hangsúlyozottan jelentkezően, kis szűrés, partvonal mentén felbukkán, beteg részvevője voltam. Ezzel együtt is kiérőthetetlen emlékem maradt azzal a kötelezettséggel, hogy ha valamit, akkor azt igazán a maga teljességében kell tovább adni a következő generációknak, a korunkbelieknek pedig újra és újra fel kell mutatni annak igazságát egyre gazdagabb teljességében. Sokkál egybehangzóan valóban, hogy az 1948/49-es szabadságharc mellett az új- és legújabb kori történelmünkben 1956 a legeslegkiemelkedőbb esemény. Valami új elemmentaris szabadságvágy nyilvánult meg akkor a magyarokban, nem csak a megszálló szovjetekkel szemben, hanem egyáltalán az emberien politikai hatalmi rendszerekkel szemben, hogy az péda néktili.

Mivel én ítem át 1956-ot, és sajnálatos módon sem Bajáról, sem pedig az ország legnagyobb megyéjéről, Bács-Kiskun megyéről a tudomány részéről eddig semmilyen érdemi megnyilatkozás nem történt, ezért döntöttem végül úgy, hogy visszamelegkezésem írve slatt nem a III. Béla Gimnázium épülő-csopó, hanem jellemző, hangulatos — egyúttal életem szempontjából vizsgolt tragikus — epizódjairól fogok írni, hanem ezekről a rendkívüli eseményekről.

Remélem, hogy következő generációk mindebből tudhatnak meg, hogy és talán valamit meg tudnak érteni és érezni abból, amit mi akkor előszörban éreztünk, aminek az értelmét igazán csak az utóbbi esztendőkből vagyunk képesek felfogni.

Hát így, ezeknek a gondolatoknak a jegyében született meg a Baja 1956 című kötetem.

Schmidt Antal

Take Five

Játszd 5/4-es ütemben! Értelemszerűen talán így fordítható a Brubeck-együttes - egészen pontosan: The Dave Brubeck Quartet - 1959-es híres szüma, amelyből egy milliónál már jóval több lemez adtak el eddig. Késztésként világláger! És ami szeszkompozícióknál ritka, mint a fehér holló: 45-ös fordulatszámú kislemezen is megjelent egy másik nagyon népszerű vált szerzeményükkel (Blue Rondo à la Turci) együtt.

Az én kis futási világom az 50-es évek végén kezdett el tűlni: gimnazista lettem Baján, a III. Bétában. A városiasodásnak azonban egy vidéki kisvárosban is voltak kritériumai. Az új kultúrban való jártságodat elődönthette például az, hogy ismered-e a Take Five-t vagy nem. Ha hallottál már Brubeckről, és még a nevé is ki tudod mondani, akkor oké, beférhetsz a városi menők közé... Szemtelen és már a zenét onthod. Garán is, ahol az 50-es években

valóban kitűnő tánczeneke volt a Heffner Hanzák... No, de rock and roll a a Bill Haley és modern dzsessz a a Dave Brubeck, ez valami egészen más. Világtól elzár életünkbe a szabadság ízet hozta el, ami akkor számunkra elérhetetlennek tűnt. Mint például az is, hogy az "oroszok" kíváncsiak, és hogy a két Németország még a mi életünkben újra egyesülhet. De arra sem gondolhatunk, hogy a Brubeck-együttes majd egyszer (sőt kétszer!) személyesen tessz tiszteletét Budapestben.

1959-ben júliomban először lemezjátszódom: németországi nagyszülimől kaptam karácsonyra. Szülvésztéri háziuliba akkor csak azért bírtam meg a bajait, mert volt egy horodható

lemezjátszóm, meg két darab kislemezem hozzá. Egész éjjel két Elvis Presley és két Pat Martino száma táncoltunk...

Nagypapának látogatásait csak másodikkal egyetemista koromban, 1964-ben visszahatároztam. Ekkor kaptam ugyanis először nyugati útlevelem melletti látogatási céljából. Báródomban — hazafelé — az akkoriban közeledő Beatles és Rolling Stones lemezek mellett természetesen ott lapult a Take Five kislemez — no meg egy nagylemez is Brubecktól. Mivel nagyon ritkák voltak az ilyen lemezek műfajlétek, szinte mindenkit számon tartotunk, még akkor is, ha mindössze egyetlen dzsessz lemeze volt. A 60-as években Szegeden egy-egy presztizsban, kultúrártóiban rendszeresek voltak a vasnap délelőtti dzsesszműsorok. A korszerű tánczenét (Johnny and the Hurricanes, Duane Eddy, Shadows stb.) és dzsesszműsoroktól egyaránt kitűnően megszólaltató D+C Szeptet motorja és a Hulin István orvostanhallgató volt, aki jelenleg a Szekszárdi Jazz Quartet zongoristája. Ama is volt energiája, hogy összeírja a Szegeden fellelhető összes dzsesszlemez - így kerültek az én Brubeck lemezeim is a listájára...

A legértesebb Brubeck kvartett (Dave Brubeck zongora, Paul Desmond altszaxofon, Joe Morelle dob és Eugene Wright nagybőgő) a stúdióévtévtől (Time Out című nagylemez) mellett két koncertlemeze is feljuttatta a Take Five-t (The Dave Brubeck Quartet at Carnegie Hall és 25th Anniversary Reunion). Az eredeti formáció szétválása után újabb évtizeddel is többször kiadta Brubeck ezt az immár klasszikussá vált szerzeményt, amelyet azonban nem ő, hanem Paul Desmond komponált. A saxofonost viszont minden bizonnyal a zenekarvezető aszimmetrikus ritmuskíséreltetéi inspirálták. A Take Five legösszesebb változata (16 perc) a Brubeck kvintett 1972-es berlini koncertjén lett felvéve két dzsessztörténelmi jelentőségű szaxofonossal (Paul Desmond alt és Gerry Mulligan bariton), valamint Alan Dawson lefőlétes és nagyon változatos ritmikai kiegészítéssel felvonultató dobosdúójával. A nagylemez, dalmas dobszólo szervesen hozzátartozik a kompozíció mindenkor megszólaltatásához. Sok muzikás és későbbi játszó ez a sikesszámit, amelyhez a későbbiek szöveget írtak, és így aztán énekelni formájában is fokozódott népszerűsége.

Magyar együttesekkel eddig háromszor jelent meg a Take Five. Először 1963-ban Qualiton lemezen az Astoria Jazz Quartet feldolgozásában. (Ez volt az akkoriban indult "Modern Jazz" sorozat III. lemeze.) Ezt követően több mint három évtizedes szünet után került újra magyar lemezeinkre (CD) a kompozíció: 1995-ben a Babos-Kőszegi-Pégo-Tomasi kvartett vette fel, 1996-ban pedig a Szekszárdi Jazz Quartet. A magyar feldolgozások érdekessége, hogy mind az Astoria, mind pedig a szekszárdi együttes szinte azonos zenekari felállással (vibrafon, zongora, dob, nagybőgő, illetve a szekszárdiaknál basszusgitár), az eredeti szaxofon szólo helyett vibrafonra adta elő a számot. E három hazai felvétel közül a legsikerültebb, a legvencélősszerűbb a szekszárdi együttes interpretációja. A Take Five magyar vonatkozású diszkográfiájának teljességéhez hozzátartozik még a kiliftőlindító Bácsik Elek

gitáros nemzetközi trióval készített 1962-es pályázati felvétele (lásd Simon Géza Gábor: Magyar jazzlemezok 1912-1984).

Dave Brubeck először a 80-as évek végén látogató el hozzánk: az ilyen intím muzsikából nem igazán alkalmas Budapest Sportcsarnokban lépett fel. Ez azonban már nem az a világ-hír kvartett volt. Egy régi zenésztárs, Bill Smith (klarinét), a fia, Chris Brubeck (basszusgitár, harsona) és Randy Jones dobos jött vele. És amire tényleg nem lehetett számlálni, 1997. május 17-én újra koncertet adott nálunk (élete 77. évében jár), most már múltó helyen, a Kongresszusi Központban. A múltkor csapat egy helyen változott: fia helyett Jack Six volt a nagybőgős.

A koncert végén megpróbáltam autogramot szerezni Brubecktól. Néhányan várunk rá a kijártnál, én a Kovács László fotóművész barátom által készített képet szorongatva már majdhogyan reménytelenül. A többiek — megörvén a várakozást — el is mentek. Aztán hirtelen mégis megjelent a Mester, és megér-

hettem arra, hogy írja alá a fényképét. Sajnálatos módon nagyon rossz minőségű golyóstollal nyomtam a kezébe, de nem dobtam el. Megtehettem volna. Többszöri nekifutáskodással oda-kifutódta a nevet. Megkötöztem a nagyszűrő zselei élményét, ő pedig azt, hogy meghallgatuk...

Talán kissé rendhagyó az értékelésem, de szerintem most a dzsessz legnagyobb élő alakja. Ha úgy tesszük: a dzsessz királya. Természetesen, amíg él. Louis Armstrong tekinthető annak. Ő a dzsessz eddigi történelmének legváratlanabb egyénisége. Halálát követően Miles Davis teltett a közéletből trónra. Dave Brubeck körül pályakezdése óta hatalmas viták kavargtak, miközben a legnagyobb néger muzsikusként szült mellett (Charlie Parker) vagy éppen ellene (Miles Davis). Az viszont vitathatatlan, hogy munkásságával a dzsesszmuzsika kapuit igen szélesre tárta.

Schmidt Antal

Jelky András

(1. rész)

Városunk neves színlétfői között talán a legismertebb Jelky András.

Nemzedékünk nőttek fel Hevesi Lajos több nyelvre is lefordított, számtalan — többször átdolgozott — ifjúsági regényén. Baján szobrá áll, utca és iskola viseli nevét. A múzeum kiadványainak sorában 15 évvel ezelőtt megjelent "Ki volt Jelky András" címmel egy kis füzet, mely ma már nehezen hozzáférhető, így aztán a kizárólagban — sőt könyvekben is — a Hevesi féle adatok, történetek szerepelnek. Ezért nem tartjuk feleslegesnek a Honpolgár olvasóivál megismertetni a hiteles adatokat.

Bár a 18. sz. végétől jelentek meg németül vagy magyarul kisebb-nagyobb életrajzok a bajai szobolányról, az 1872-ben megjelent Hevesi féle regény ismerte a nagykövetség. Ebben pedig az áll, hogy húslínik 1732-ben született, erre tanák a visszaemlékező öreg bábak, akik a regény insikar már jóval 150 éves kor felett lehettek! Bár a Bajai Híradó már 1886-ban közölte az első életrajz magyar fordítását, vitáztak is rajta, a 200 éves évfordulóról elfelejtkeztek. Csak 1933 decemberében kapott észbe az egyik bajai újság, hogy valahogy meg kéne emlékezni az évfordulóról. Nem kapkodták el a dolgot, csak 1935 nyarán döntött úgy a város vezetősége, hogy szobrot kellene állíttatni neves fiának. Pályázatot hirdettek, Miskolczi Ferenc tervét fogadták el. Feri bácsi szerénységére jellemző, hogy a kivitelezést átengedte Medgyessy Ferencnek ("Hadd legyen a városnak egy Medgyessy szobor").

A tanácsos csak közül valaki azonban feltevette, hogy tulajdonképpen csak a regényhőst ismerjük, de vajdában élt-e, vagy csak az író találta ki az egészét, s ha tényleg élt, mi az

igazság a kalandokból? Nosza, megbőzák Borsay József, az amatőr régész, helytörténész, az akkor alakuló városi múzeum vezetője, nézzem utána az anyakönyvekben. Ezt annál könnyebben teheti, hisz éppen a helyi városi plébánia anyakönyveinek betűsoros névmutatóját készíti. De felkérték az éppen Honvártában élő, dr. Kolár Kálmánt, a város volt ügyvédjét, ugyan, nézzem már utána a holland levéltárban Jelky bevitáira i tevékenységének. A helyi sajtó időnként hírt adott arról, hogy Kolár Kálmán sok adatot talált, de a polgármesterhez írott levele szerint a Jelky névvel nem találkozott a levéltárakban. A polgármester válasza jelenléte a korszakra: "Teljesen köztünk maradjon, jeles honfitársunk nem a széphangzó Jelky névvel főlt a világba, hanem az itteni kutatók szerint valami csemmány tót neve volt, ami hangzásban valahogy hasonlít a Jelky névre. Természetesen már csak nemzeti szempontból is titkolni kell ezt a homályos származást." — Abba is maradt a küti kutatás.

De mi történt itthon? Borsay szorgalmasan bűngészte az anyakönyveket, de az 1700-as években nem találkozott a Jelky névvel.

Már arra gondolt, hogy talán nem is Baján született, amikor ott, ahol nem is remélte, a szemébe ötlött a Jelky név: a lap szövege írta Jelka György Özevgyének, Cordulának haláláról, 1804. március 21-i bejegyzéséről. Két évvel később Jelky Anna szerepel, aki később ugyancsak előfordul Jelky néven is. Most már meg volt a fonal vége, lehetett visszafelé gomolygítani. A Jelka név már ismerős volt, meginkább az Ilka, mely a szabó cím mesterségnyében is szerepel. A feltételezt erősítette a születések bejegyzés-

nél az anyja azonos neve, a keresztneve is azonos volt. Ezek alapján már kétség volt a családfele megrajzolni, amit a Bácskai Újság 1936-os évfolyamán Borsay közölt is. 1946-ben újabb fontos dokumentum látott napvilágot: a Budapest c. folyóiratban Balla Mihály közölte a Fővárosi Levéltár anyagából Jelky András végrendeletét. Ez megerősítette Borsay eredményét, és megemlékeztek mostoha anyjáról, Corduláról, s az aláírás "J.A. Jelky". Ezen a néven szerepel a halotti anyakönyvben is, ahol polgári állásul a "Consiliarius" lett feltüntetve. Emryt tudunk, amikor 1957-ben megírtam "Jelky András a hiteles adatok fényében" c. összefoglalót. Csak éppen a legérdekesebb cselekedetnél aen tudtam semmit. Mikor értesültem, hogy kollégám, az azóta sajnos elhunyt Bodrogi Tibor Indonéziába utazik, kértem, próbáljon valami adatot szerezni. Azzal tért haza, hogy a gyarmati sorból nemrég szabadult indonéz hallani sem akarnak a múltól, a régi holland nyelvet sem értik. Ithon viszont engem figyelmeztettek, hogyan meg Jelky romantikus regényhősné, ne hívjan fel a figyelmet arra, hogy "a gyarmati elnyomók" szolgáltatásban állott. Legalább a végrendelet szeretten volna látni, hátha rajta van sajátkezi aláírása. Sajnos, a végrendelet nem lehetett fé. Van egy katon, hogy a levéltáros — aki Balla Mihálynak átadta — kivette, de úgy látszik, nem tette vissza, vagy nem ugyanoda tette. Csak hogy úgy ő, mint az újságról, azóta elhunyt, hagyatékukban a család ilyen nem talált. Még a csodában bízhatunk, hogy egyszer valahonnan előkerül.

A véletlen jászott a kezemre, mikor megtudtam, hogy Rózahegyi Dezsőné tanárnő jó

barátságban van a holland Maria Th. Veen asszonnyal, a már említett dr. Kollár elvált feleségével. Rózahegyin az első világháború után gyermekként Hollandiában élt, jól tudott hollandul, s a későbbiekben nagy segítségemre volt a holland szövegek fordításában. Barátnője vállalta a levéltári kapcsolatok kiépítését.

Elképzőlésem az volt, hogy Jelky önéletrajzában szerepel holland tisztviselőket, hajókát kellene igazolni, ha adatai valóságok, nyilván járt ott, különben honnét tudná, s talán ő is felbukkan egyszer. Szerencsénk volt: előkerült egy utaslista, melyen szerepel Andrius Jelky. Most már tuduk a nevét, így a dzsarkartai levéltár egymásután küldte a fénymásolatokat. Időközben ott is változott a politika mégör, hajlandók voltak segíteni, így, nem ingyen, dollárban számolták fel a kutatási óradíjat. Ezt ugyan Veen asszony kifizette, de főhetett a fejém, hogy tételhetem meg neki.

Hosszú időt vett igénybe ez a nyomozás. A dzsarkartaiak minden küldeménye további kérdéseket vetett fel, további adatokat kellett kérni. A kutatás már irányba is kiterjedt. Tudomást szereztem róla Hayami japán történetész, aki Yoko Nagazukival együtt egyetkezett Jelky nyomait japán forrásokban feltutani. Sajnos, mint később látni fogjuk, eredménytelenül. Ugyancsak eredménytelen volt próbálkozásunk, hogy Jelky udvari szabó bátyjáról megtudjunk valamit Bécsből. Az osztrák ságorok nem választottak érdeklődésünkre.

*Solyom Éde
(folyt. köv.)*

DR. BERNHART SÁNDOR KIVÁNDORLÁSA

Dr. Bernhart Sándor Baja polgármestere volt 1937. október 9-től 1945. június 4-ig. A város képviselő-testülete 1991-ben posztumusz díszpolgári címet adományozott számára, amelyet Baján 1992. június 18-án leánya és fia vettek át.

Az izraeli Jad Vasem Intézet a Világ Jámborai közé sorolta 1994 októberében a zsidók mellett kiállók, őket védelmező polgármestert, s nevét megrököltették az Emlékfalon. Arcképe — Udvardy Erzsébet alkotása — ott ékeskedik a városháza közgyűlési termében.

Amikor megfosztották állásától, házát álamosították és nyugdíjnak folyósítását

beszűntették, elhagyta szülővárosát. Különböző vidékeken, különféle vállalatoknál dolgozott. A nehéz viszonyok miatt később elhárította, hogy elhagyja hazáját is. Klára lányának hívására és segítségével Amerikába távozott feleségével.

Lányával folytatott levélváltásaimat alapul véve lejegyzem a család történetének rövid történetét. Közreadom dr. Bernhart Sándor és felesége USA-ba való megérkezéséről készült fotográfiákat is.

A bajai izraelita hitközség előjárósága és tagjai — a második világháború után megmaradt a bajai zsidók — tanúsítványt írtak dr. Bernhart Sándorról. Nyilatkozatot tet-

tek a bajai zsidóság mellett egyedülálló kiállításáról, amiért később a Világ Jámborai közé sorolták. Hosszu utat tett meg ez a nyilatkozat. Segítette Klára lányát abban, hogy Budapestet megtarthassa állását. Ezt a dokumentumot vitte magával 1956-ban, amikor elhagyta hazáját. Ezzel a nyilatkozattal indította be USA állampolgárságát szülei kivételét. Ez — és még más igazoló dokumentum — jutott el Izraelbe dr. Wellich Géza bajai szülletésű, itt nevelkedő, ma Haifaiban élő orvoshoz, akinek nagy szerepe volt abban, hogy Bernhart bekerülhetett a Világ Jámborai közé.

Ifj. Bernhart Sándor 1956-ban megegyezett testvérel, Klárával, hogy disszidálnak. Úgy gondolták, kiúttalan helyzetükön, lakásviszonyaikon, szüleiken csak úgy tudnának segíteni, ha elhagyják az országot. Édesapjuk nem volt rendben egészséggel, nehezen bírta a munkavégzést, pincelakásuk volt a fővárosban. Leánya is albertetlen lakott Budapesten, csekély keresetük nem volt elég apjuk támogatására. Teherantun indultak el a határ felé. Klára volt akkor a külföldre szökni készülő köztölt az egyedüli leány. Szombathely közleében 1956. november 17-én találkoztak disszidálni szándékozó fiatalok olyan csoportjával, akik között volt helyi ismerettel is rendelkező személy. Beosztotta a szökni akarókat nyolc fős csoportokra. Sötétedés körzva indultak a határ felé, de sikertelen volt kísérletük, elfogta őket a határőrség. Egy ideig fogva tartották, megfenygettek őket, végül hazamehettek.

A testvérek nem adták fel távozási szándékukat. Körömdre utaztak, tornatanár édesanyjuk egyik volt bajai tanítványához, Hadnagy Gézáné, Klárához, akinek ismerőse segítségével Pinkamindszentnél november 26-án átléphettek a határon.

Előbb Grazban, majd Bécsben voltak lágerben. Bécsben édesapjuk unokahúgához kerültek, és december 4-től Klára már dolgozhatott egy biztosító intézetnél. Bátyja, Sándor is ott kapott állást, de inkább Olaszországba ment, s így egyelőre elkanyarodott úja az Amerikai Egyesült Államoktól, mert hisz úgy válnak el szüleitől, hogy mindketten oda mennek.

Bernhart Klára 1957. február 28-án érkezett meg az USA-ba, ott tábora került, amíg egy bajai memők özvegye — Czukor Lola néni — érte nem ment. Egy rövidke pihenés után már dolgozhatott is. Volt takarító, gyermeknevelő, háztartásbeli, gyári munkás. Amint szerzett egy kis angol nyelvtudást, hivatalba került.

Bátyja Olaszország után Brazíliába jutott, ott nősült meg. Akkor ment az USA-ba 1962-ben, amikor szülei már egy éve Klára lányánál voltak.

Ez a hiteles, rövid története annak, hogy Klára lányukhoz 1961. szeptember 14-én

dr. Bernhart Sándor, egykori hírneves polgármesterünk megérkezett feleségével — Zsigány Klára nyugdíjas testnevelő tanárral — az Amerikai Egyesült Államokba.

Bánáti Ibor

RUBINDIPLOMÁS BAJAI HONPOLGÁR

Keresztes Gyula

Kézében kőnyű kis szatyor, benne virágok. Napsugársárga és hófehér gerbera. A Szent Rókus tere mélyébe vízsi Ancikának. Szarvas Arának, a feleségének, a művelt, finom lelkű asszonynak, aki hatvanéket éven át hitvestársa volt, s aki őt éve irthagyta őt Isten rendelkezéséből.

Utánanézek. Szaporozza lépteit, hogy még szürküllet előttem odáján. Vajon elmondja-e Ancikának, hogy milyen élményben volt része az elmúlt vasárnap? Elmondja-e, hogy *rubindiplomát* kapott, mely keveseknek jut osztályrészül, mivel hetven évnek kell eltelnie első oklevelének átvétele óta.

Hetven év... Ebből aktív szolgálatban negyven, azán nyugdíjasként még sok-sok töredék év. Csaknem fél évszázadot töltött az iskolában. Közel öt évtizedig volt a nemzet napszámosa. És nem akárhogyan! A pedagógus elítélt tartozik. Azokhoz, akik tanórán minden perccel tartalommal töltenek meg. Nála nem volt szűgyen nem érteni valamit. Mindig lehetett kérdezni, s ő mindig

türellemmel, megértéssel válaszolt. Világosan, hozzáférhetően magyarázott. Szívós kitartással fejlesztette tanítványaiiban az értelmet, a logikus gondolkodást. Saját tervezési és kivitelezési szemléletű eszközökkel tette könnyebbé a megértést. Tanított, nevelt az iskolában és a tanórán kívül. Tette ezt szusza létével, megjelenésével, cselekedeteivel, szavaival, hangjával és gesztusaival. Nagy érték volt ő a gyakorlatiskolában, ahol tanítók számai nevelődtek, készültek fel a pályára. Tanítóképzés társalkodóan gyakorlati hallani: - "Szeretem a hivatásomat. Ha újra kezdeném, megint ezt választanám. Nekem Gyula bácsi volt a példaképem." Boldogok, akik tőle tanulhatták a "mesterséget", és boldogok lehetnek azok tanítványai.

A nyár elején együtt bandukoltunk a Kőlcsey utcán. Elénk toppant egy vidám asszony, egy régi tanítvány. - Gyula bácsi! Hogy van? Tanít még? - A választ huncut szemvillanás kíséret: - En már betöltöttem a kilencven-

egyét. Csöngettek épp eléget. Nekem már ne csöngessen senki! - és jókedvű kacagása visszhangzott az alkonyatban.

Kedves Gyula Bácsi! Engedd meg, hogy rubinokleveléd átvétele alkalmából összes tanítványod, azok szülei, kollégái, barátai, összes tisztelőd és a szerkesztőbizottság nevében gratuláljak. Köszönjük minden fáradtságodat, egész életed munkáját. Szívvel kívánjuk, hogy neked, aki a csemgő hívó szavára mindig pontosan érkezél, az a csemgő, amelynek zsinórája az Égben kezeltetik, minél később szólaljon meg.

Sárosv Józsefné

Az Atlantisz nem küld több fényjelet

A legendás sziget történetét, mely a Hesperidák kerjéséből nyugatra virult az Atlanti-óceánon, Plátón mondja el a Timaios-ban. A mosolygó partokkal övezett tündérfekertét egy pusztító földrengés után nyelte el a mélység. A paloták oszlopai között függő halacsokkák kengesznek; az esztályt világrol a márványról pompán visszacsillanó fényugárhoz csak ritka üzenet.

Valamikor a harmincas évek végén egy Püski Sándor nevű, vállalkozó kedvű békési polgár könyvtároló vállalatot alapít Budapesten. Nem Mammon ördöge tisztokkál, hiszen felfedeztetjei jórészt meg névelten írót, akik aligha kecsgeritk kasszasiar reményével a nyomtatásláncban. Püski inkább mecenásza, mint hasznélvezője irodalmi vállalkozásának. Kiadványainak szerzőgárdája egy szempontból határozott szellemi rokonságot mutat. Műveik fő témája a magyar parasztság sorsa, vagy kissé szélesebb a horizont: az a magyar jóvendő kibontakozásának kutatása. A Püski-lakásban időnként összejáratkozik írók nem mind új emberek, hiszen pl. Németh László vagy Móricz Zsigmond már tornyos könyvhalom megépitő, rangos irodalmi folyóiratnál jegyzet szerzők. Az 1931-ben működni kezdő Magyar Élet Könyvtároló alkotóművészei névükkel aggodalommal szemlélik azokat az eseményeket, melyek az országot vad világpolitikai erők játékszerévé tehetik. Püski egyik szervezője és irányító szelleme annak az 1943-as balatonszárszói konferenciának, mely a magyar értelmiség markáns megnyilatkozása volt a második világháború idején. Az 1943. augusztus 23-29. között megrendezett tanácskozás szuverén szellemi egyéniségek szólabájának meg, ám a háború utáni Magyarország társadalmi berendezkedésére vonatkozóan egy területen nézettek azonosak. Sem Nyugat gazdasági mechanizmusainak kritikáját, szolgai másolása, sem az Erdel Ferenc által már ekkor ajánlatot keleti recept elfogadására nem hozhatja meg a nemzet zömének boldogulását. A magyar nép tömegének felemelkedést csak nemzeti karakterünknek megfelelően alakított társadalmi rendszer hozhat. Németh Lászlónak a konferencia alaphangját megadó mondata olyan, mint az ország jóvőjéről szóló biblikus jóslat: *"Egy rendszert önmagában nem váltathat meg egy népet; minden attól függ, kik milyen módon, milyen ártószókkal alkalmaznak."*

1939-1951 tehát a népi írók a Magyar Élet Kiadó-vállalat holdudvarában gyűlekeznek.

Az érintkezés a társadalmi kapcsolatok színterjén is kialakul: az összejövetelek színhelye Püski Sándor budapesti lakása. A vállalkozónak az idő tájt támad egy ötlete: védeceinek nem csak szellemi alkotásait, hanem arcképét is terjeszteni kellene az olvasótábor körében. A gondolathoz kivitelező partnerül egy fiatalembert, egy pestszentlőrinci műteremben dolgozó fotóst választ. A vezérfőt születésű Bérci László már megmutatta oroszfilmkörmeit. Az 1930 táján készült Kis Juliska jelzi, hogy a világszerte ismert Dulovits-Vadász "magyar iskola" hasonló stílusú és színvonalú művek alkotására ihlette az ifjú művészt. A portréfotó azonban már máj, Rándásul — ez rövidesen kiderül majd — a szellemik titkos rezdüléseiről is bensőségesen való művészek nem mindig kézséges alanyai a külső megjelenítésnek.

Bérci László az írók egy részét Püski lakásán fotográfálja le. Természetes világításban, nélkülözve a műfény nyújtotta effektusok minden lehetőségét. Móricz Zsigmondot Németh László budai lakásán — egyik lánya keresztelésén — fényképezte le. Bérci szerezte több felvételt is készíteni, Zsigai bácsi azonban leint. Az írófejedelem már túl van az emberi hitágnak azon a kizsóbén, hogy az előnyös vagy hátrányos megjelenítési fokozatát közötti vélogatna. A visszahatózó természetű Kodolányi János fővárosi lakásán fogadja a kamerája társaságában belopogató fotóművészt. Szabó Dezső egy méréseket együtműködési hajlamot mutat csak. Bércivel lakása előszobájából tárgyal. A fotográfusnak van módja meggyőzni arról, amit már minden magyar literátus tud: az "Elsodort falu" szerzője igen nehéz ember. Szabó nem hatják meg a fényképezésnek a regényre vonatkozó beható ismeretét, és a kamera társaságában beszurranni kívánó irodalomrajongó előtt dörrenve csapódik be az ajtó. A sorozatból, melyet ugyan nem teljesen pontosan, de nagyjából a "Népi írók Arcképcsarnoká"-nak nevezhetünk, mégsem hiányzik a Szabó Dezső kép. A becses relikvia lesifotós technika terméké. Bérci ír a felvételt egy könyvnapon, hóna alá rejltet kamerával, az írónak hátra fordítva készültve.

Az arcképféjtemény összeállítását után a művészek megkérték arra, hogy a fotót dedikálják aláírásukkal. A forgalmazás fokozatát tekint, az olvasók igénye szerinti domborzásban sokszorosítva az egyes képeket. Bérci László hűszereze teszi az eladott képek példányszámát. Hogy Szabó Dezső

kéztük volt-e, nem tudjuk. Nem valószínű, hogy akár Bérci, akár Püski ki merete volna váltani a hírhedt irodalmi bajvívó neheztelését egy titkos fotó forgalmazásával.

Kétségtelen, az író szellemi arcképe művei őrzik. Bérci fotóművész — akit mi bajának Laci bácsi néven ismertünk — ehhez az anyagatlan képhez a materiális világosság színtén örökkévaló lenyomatát adta. De nem csupán egy 1940-es irodalmi galéria legteljesebb arcképcsarnokát állította össze. Mikor 1943-ban Püski megszervezi a szárszói konferenciát, tizen az akkor már Baján megnyitott Bérci-műterem tulajdonosának: gyere azonnal! Négy fényképezőgéppel, egyéb kellékkel bőségesen felszerelve érkezik meg Balatonszárszóra. A hét nap — melynek célja és rendeltetése a magyar jóvőkép megalkotása volt — Laci bácsi fotóján maradt fenn a magyar történelem számlára.

Akkor, 1939-43 között a népi írók köre, melyben a magyar alkotóerő a magyar életérőbe vetett hit a reformkor óta nem látott módon összpontosult, bízott abban, hogy a háború után felépül egy közép-európai csodasziget a magyar Atlantisz. Alig egy év múltán azonban az a történelmi földrengés, mely öökdi évek pusztította a világ egyéb országait, letarolta ezt a tájat. A magyar alkotók tündérfekertje alámerült a nagyhatalmi érdekek éhes óceánjába.

A Szent Antal utcát valamikor árnyas gesztenyeárok szegélyezte. A sírlő lombok barna homályba vonták meg a házak felhőkoltázatainak szobáit is. A Bérci-ház sarokszobájában, a fény-árnyék a jártakban beszélgettem a házigazdával, mikor először ejtett szóit kincsről, a híres arcképekről. A fotók expresszívítása azonban lenyűgözött, de különösen akkor kezdtem értékelni a produkciót, amikor a csilgöző beszélgetésből megdadtam: a művészek a múlt pillanatot általában az intuíció egyetlen lobbanásával kellett megragadnia. Ismétlésre lehetőség nem adott. Mivel amatőr-filmjeimet előhívtam a Bérci-laboratóriumba adtam be, tallozásokaim alkalmával többször is visszatértem a témához, mely az idősebb mester ifjúkorának nagy meghatározó élménye volt. Mikor látható kevéveléssel a Viharsarok népének nyelvi zamatát őrző dialektusban sora elmesélte képei kellenézet-történetét, a szoba barna homályából eleven színekkel kelt életre a múlt. A mester szellemet idézett: egy rövid, reménykedő, tehetségekben gazdag kor árnyait támasztotta fel. Az esztályt magyar Atlantisz oszlopaírók csillant vissza egy halvány sugár. Am az öreg szellemidezt ezen a nyáron végleg elhalgatott. Az Atlantisz többé nem küld fényjelet.

Dr. Dániel Jászef

FOTÓ:
BÉRCI
LÁSZLÓ

Nemes Péter

N. L. Kertész

Horváth László

Kéja Eszter

[Signature]

Földes György

Németh László

Tomcsányi Imre

Dr. Péterfi István 1920-1997

Mindnyájan megdöbbenéssel vettük a hírt: szeptember 14-én közúti balesetben életét veszítette dr. Péterfi István ügyvéd, városunk köztisztviselőben álló polgára. Baján született, édesapja is ügyvéd volt. A ciszterek bajai III. Béla gimnáziumában érettségizett, majd a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett jogi diplomát. Folytatva a családi hagyományt, ügyvédi-bírói szakvizsgát tett, és 1948-tól haláláig, 49 éven át gyakorló ügyvéd volt. 1953 óta az I. sz. Ügyvédi Munkaközösség tagja, 1959-től 1986-ig elnöke volt. Szakmai munkáját 1984-ben miniszteri dicsérettel ismerték el. Ügyvédi munkája mellett, mint lelkes lokálpatrióta, városunk közéletében is tevékenyen részt vett. Húsz éven át a Városi Tanács tagja volt, ezen belül a jogi bizottságot vezette 10 évig. Munkájáért "Pro Urbe" díjat kapott.

Tízévesek voltunk, amikor beiratkozára várva együtt szorongtunk leendő osztályfőnökünk dr. Gondán Felician ajtaja előtt, a III. Béla gimnázium, akkor még ódon épületében. Bár egyébként kovacsoltak a gimnáziumi évek, és az egyetemen is tudtunk egymásról, ha más karon is voltunk hallgatók, az utóbbi tíz évben kerülünk igazán közel egymáshoz. A gimnázium baráti körének megszervezése körül bábszövedtünk az ötletadó Horváthy Gyulával, és ezek a megbeszélések alakultak át az évek során baráti találkozásokká. E találkozásainkon próbáltunk a triumvirátus bölcsességével versenyezni a felmúlás önkényével, és cáfólni a tételt: "Senectus ipse morbus", az öregség maga a betegség. Tiszteltem őt, mert kifűző szakember volt, becsültem őt, mert élete végéig bajai maradt, és gyászolom őt, mert barátom volt.

Kháron ladiján szeptember 14-én egy igaz ember, egy izzig-vérig bajai honpolgár hajózott el tőlünk az örök óceán vizén, és mi a búcsú fájdalmaival még egyre integetünk.

Dr. Abonyi József

Köszönet az Olvasónak!

1997-től törvény tette lehetővé, hogy Önök személyi jövedelemadójuk egy százalékát közérdekű alapítványok számára felajánlják. Az APEH-től kapott értesítés szerint a "Bajai Honpolgár" Alapítvány számlájára közel 100.000,- Ft érkezett, s ezzel az összeggel az adományozók folyóiratunk egy havii kiadásához járultak hozzá. Nemes gesztusuk lapunk iránti bizalmukat bizonyítja.

A Bajai Honpolgár szerzői, a szerkesztő bizottság és a kuratórium tagjai arra törekednek, hogy kifizetendő figyelemüket továbbra is kiérdemeljék.

Felajánlásukat hálásan megköszönve kérjük Önöket, továbbra is olvassák, írásalkal segítsék, lehetőségeik szerint támogassák a Bajai Honpolgárt.

Kellemen Márton

Nagy Ferenc 1928 – 1997

Nagy Ferenc, a neves bajai gyűjtő 68 éves korában csendben elhunyt. Sok mindent gyűjtött, mégis a bélyeggyűjtés és a képes levelezőlap gyűjtés volt a legkedvesebb időtöltése.

A bajai bélyeggyűjtők munkájába már évtizedekkel ezelőtt kapcsolódott be. Eleinte csak a magyar bélyegeket gyűjtötte, majd bővítette gyűjteményét az egész világon kiadott, lepkéket ábrázoló bélyegekkel, később a Nobel-díjasokról kiadott bélyegeket is gyűjtötte. Csodálatos bélyeggyűjteményéből több kiállításon láthattunk szemelvényeket.

A kezdő gyűjtőkkel szívesen foglalkozott. Bevezette őket a gyűjtés rejtelmeibe, és sohasem használta ki a kezdők tudatlanságát. Cseréknél is inkább több értéket adott, nehogy megrövidítse a másik gyűjtőt.

A nyolcvanas évek elején a bélyegek mellett a régi bajai képes levelezőlapokat kezdte gyűjteni. Rövid idő alatt egy szép és értékes gyűjteményt tudott összehozni, tulajdonképpen Baján a szervezett gyűjtők között ő kezdte először a régi bajai képes levelezőlapokat gyűjteni. Az ő nyomán egyre többen kaptak kedvet a lapok gyűjtéséhez, és ma már 8-10-en vagy még többen gyűjtik őket. Szép és értékes lapjaiból láthattunk néhányat az "Údvizlet Bajáról régi képeslapokon" c. könyvben, majd a volt Fegyveres Erők Klubjában tartott kiállításon csodálhattuk gyűjteményét múlt századi és század eleji lapjait.

A cserenapokról talán sohasem hiányzott. Minden vasárnap elment az összejövetelre. Emlékét kegyelettel megőrizzük.

Becherer Károly

BAJAI HONPOLGÁR	
Városi Alkalmos Művelődési Központ 6500 Baja, Ötvös-vé u. 14.	
Város történeti és Környezetvédő Lap	
Megjelenik minden hónap első napján ISSN 1416-4409	
A szerkesztőbizottság vezetője:	
Barán Tibor	
Szerkesztő:	
Gyulavári János	
A szerkesztőbizottság tagjai:	
Böhm László, dr. Dornel József, Hor Árnok, Kalkos Béla, dr. Laki Ferenc, Sáros József, dr. Szabócs Ede, Schmitt Antal, dr. Vajai István	
Lapalapító és kiadó:	
Újvárosi Alkalmos Művelődési Központ Postacím: 6500 Baja, Ötvös-vé Imre u. 14. 112303	
Fenntartó:	
Bajai Honpolgár Alapítvány	
Az alapítvány számlavezető bankszáma:	
OTP Kereskedelmi Bank Rt. Bajai Fiókja 1123033 Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119	
Nyomdai munkák:	
BAJAPRESS Kft. Baja, Petőfi S. u. 4. Tel. 79/322-241	
KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.	